

Biserica și constituționalismul Cum de s-a putut ajunge la schisma bisericească din Ardeal din AD 2005?

*D*acă câteodată am făcut întrebuințare de octroiери, aceea am făcut după demandarea împrejurărilor înțeptoare, în acea convingere, că clerul și poporul credincios se va mulțumi cu aceea; dară nicidecum n-am făcut-o cu intențiunea de a exercita sau de a stabili în lucrurile noastre bisericești, școlare și fundamentale vreun absolutism ierarhic. Din această cauză trebuie să accentuez aici că dacă am fi făcut uneori întrebuințare de octroiери, acestea nu se pot lua în înțelesul strict de octroiери, deoarece octroierea presupune totdeauna o măsură volnică pe terenul bisericesc; eu însă nu am făcut nici o măsură volnică în treaba înființării Mitropoliei, ci, fiind împiedicat de împrejurări, de a mă putea consulta cu bărbații noștri, am lucrat și singur în înțelesul pozițiilor instituțiilor bisericești. Și așa am lucrat uneori singur, spre ajungerea dorințelor noastre bisericești, precum îmi impuneau canoanele, dară nu spre introducerea și stabilirea vreunui absolutism ierarhic, care eu totdeauna l-am combătut și despre care exista în afacerile mele cele mai lămurite dovezi. Dară astăzi, când ți-a venit ție Noule Ierusalime iarăși lumina, și mărirea Domnului peste tine a răsărit, depun cu desăvârșită odihnă sufletească toată competența legislativă și administrativă a Bisericii noastre naționale în mâinile Congresului prezent și ale celor viitoare Congrese, care singure sunt reprezentantele legale și canonice ale întregii noastre provincii metropolitane, prin urmare competente de a duce și conduce trebile administrative, economice, bisericești, școlare și fundamentale.

Andrei baron de Șaguna,

Cuvânt presidial la deschiderea Congresului Național-Bisericesc din anul 1868

* * *

Unitatea noastră sufletească a fost conservată de secole prin Biserica Ortodoxă. Datoria generației de astăzi și a celor viitoare este să îngrijească cu tot dinadinsul ca această unitate să nu se clatine prin măsuri pripite de legislațiune, făcută fără consimțământul tuturor, prin simplă impunere.

Ioan Lupăș,

Discurs rostit în ședința Camerei Deputaților la 1 aprilie 1925, cu prilejul discutării "Legii Unificării bisericești"

De la începutul lunii noiembrie 2005, mai precis din momentul validării I.P.S. Sale Părintelui Prof. Dr. Laurențiu Streza în funcția de mitropolit al Ardealului, viața bisericească din Transilvania traversează o criză, care ne afectează pe noi toți.

În ziua de 4 noiembrie 2005, Sf. Sinod a acceptat să adere la propunerea făcută de cei șapte ierarhi de a diviza Mitropolia Ardealului. Desigur că propunerea urma să fie discutată de "organul reprezentativ central al BOR, pentru toate chestiunile economice-administrative, precum și pentru cele care nu intră în competența Sfântului Sinod" (art. 19 din Statutul pentru organizarea și funcționarea BOR¹). Or, "Sf. Sinod este cea mai înaltă autoritate a Bisericii Ortodoxe Române pentru toate chestiunile spirituale și canonice, precum și pentru cele bisericești de orice natură date în competența sa" (art. 9). Însă între aceste probleme date în competența Sinodului nu se află și cea a delimitării eparhiilor și mitropoliilor Bisericii. Din contră, Adunarea Națională Bisericească este organul care are, printre alte atribuții, și

aceea de "a hotărâri asupra schimbării titulaturii Mitropoliilor, Arhiepiscopiiilor și Episcopiiilor, a întinderii lor teritoriale și a înființării de noi Eparhii" (art. 20).

Așadar, ierarhii care au înaintat propunerea de divizare a Mitropoliei Ardealului ar fi trebuit să aștepte, cu răbdare, întrunirea Adunării Naționale Bisericești. N-au avut însă această răbdare. În loc de ascultare canonică și de bună cuviință, au ales schisma bisericească. Au refuzat să participe la Sinodul mitropolitan, convocat de mitropolitul Laurențiu pentru 12 ianuarie, la Sibiu. În schimb, l-au invitat ei la o "întâlnire frățească" la Alba Iulia. Bineînțeles că mitropolitul Laurențiu nu a dat curs acestei invitații, deoarece ar fi recunoscut implicit schisma creată de ierarhii anarhici și ar fi participat la jocul lor periculos de bulversare a vieții și ordinii constituționale din Biserică. Refuzul Celor șapte de a participa la Sinodul mitropolitan nu este doar o lipsă de supunere și de ascultare datorată ierarhului, așadar o schismă bisericească, ci este și un atentat la ordinea constituțională din Biserică. A considera ca fapt decis o simplă propunere redactată de Sinod, înainte de votarea acestei propuneri de către organul legislativ competent, are valoarea unui adevărat puci bisericesc. Înseamnă desființarea pur și simplu a acestei Adunări, ori impunerea convingerii că aceasta nu mai este altceva decât o *Mare Adunare Națională Bisericească*, cu obligația de a aproba orice propunere sinodală. Este un act de o gravitate deosebită, la care toți Prea Sfințiții membri ai Sf. Sinod ar trebui să reacționeze cu fermitate. Tot la fel cum a reacționat și mitropolitul ardelean Miron Romanul în anul 1885, când a rostit următoarele cuvinte:

Cu toate că sunt alții cărora le-ar conveni ca acele instituțiuni (înființate de Statutul Organic – n.n.) să se delăture și toată puterea bisericească să se concentreze în mâna episcopilor, precum era înainte de crearea Statutului Organic; sau dacă totuși e de a se susține pe baza acestui statut o reprezentanță a clerului și a poporului, aceasta să fie aleasă sub influența sau chiar presiunea puterii și misiunea ei să fie a-i aplauda toate acțiunile bune-rele, cum vor fi ele, credința mea este că Biserică noastră, în statul nostru, numai printr-o adevărată sinodalitate se poate susține și orice abuz de putere arhierescă ar fi în fond numai spre surparea Bisericii.

Prin acceptarea acestui abuz de putere arhierescă, înfăptuit de Cei șapte ierarhi ardeleni, Sinodali sau conducătorii spirituali ai țării riscă să producă o adevărată schismă între Biserică Națională și Națiunea Română. Deoarece, în timp ce Națiunea înaintea pe calea legalității și constituționalismului, Biserică sa națională ar da semne că se întoarce, de bună voie și nesilită de nimeni, spre trecutul totalitar. Și nu numai spre acesta, ci și spre starea de anarhie pe care o traversa Biserică din Regatul României la cumpăna dintre secolele XIX-XX. Și în 1910-1911 a avut loc o schismă oarecum similară celei de acum, dar de o mai mare amploare. Episcopul de Roman, Gherasim Saffirin, a declarat că se retrage din Sf. Sinod și a aruncat anatema asupra acestuia. Să dea Dumnezeu ca scandalul de acum să nu ia amploarea celui din 1910-1911 și să nu se adeverească și în 2006 afirmația lui Spiru Haret, din 1912:

S-a putut astfel vedea câtă ipocrizie se ascundea sub vorbele umflate de călcare de canoane și de erezie și că adevăratul mobil care dăduse loc la toată tulburarea aceasta fuseseră simple pasiuni personale, poftă și răzbuunări, în care interesul Bisericii nu avea nici cea mai mică parte.

Totuși, situația din 2006 este diferită de cea de acum un secol. Atunci criza bisericească a fost stârnită și ațâțată de politicianismul care controla în totalitate Biserică. Astăzi însă, Biserică este liberă de orice influență din partea Statului. Și dacă într-o asemenea condiție de libertate totală, sinodali acceptă acțiunile anarhice ale unor ierarhi cuprinși de ambiții personale, dacă nu reacționează ferm la pucii efectuat de aceștia, atunci ei se decid de legalitatea pe care încercăm cu atâta greutate să o implementăm în viața statului. Și totodată calcă în picioare testamentul spiritual al marelui mitropolit Șaguna, care lăsa toată responsabilitatea Bisericii în mâinile Congresului sau forului reprezentativ. Prin aceasta revin la o practică pe care Șaguna a detestat-o, cărmuirea prin octroiieri⁴, adică prin măsuri abuzive luat de conducător, fără aprobarea forului reprezentativ.

Se pare că până la urmă se va dezmina într-adevăr provincia mitropolitană ardeleană. Așa a decis Sf. Sinod în ședința din 17-18 ianuarie 2006. Sinodali au hotărât că propunerea făcută în ziua de 4 noiembrie este „o decizie definitivă și irevocabilă”. Trebuie să ne pună pe gânduri modul în care s-a făcut această scindare a Mitropoliei Ardealului. S-a considerat că Adunarea Națională Bisericească „va lua act” de acea „decizie irevocabilă”. Se pare așadar că „organul reprezentativ al Bisericii” a pierdut rolul legislativ. Avem de-a face doar cu un început sau cu o deschidere a unei adevărate cutii a Pandorei în viața bisericească. Din moment ce rivalitățile între ierarhi ajung să aibă urmări atât de considerabile în viața bisericească, nu știm la ce să ne mai așteptăm... Nu vom fi siguri că nu vor exista alte octroiieri și că nu vom vedea și alte „măsuri de legislație făcute fără consimțământul tuturor, prin simplă impunere”⁵.

Oricum, în aceste zile de criză bisericească, toată obștea din Biserică românească este datoare să părăsească starea de amnezie și să-și reamintească principiile constituționale șaguniene, pe care, de altfel, ne tot laudăm că le respectăm.

Acest studiu dorește să fie un pas în scuturarea amneziei. Tocmai de aceea, vor fi prezentate constituțiile bisericești din Ardeal și din Vechiul Regat de dinainte de 1918, apoi discuțiile care au dus la unificarea bisericească din 1925 și, în fine, forma de organizare dobândită de Biserică noastră odată cu instaurarea regimului totalitar comunist, pentru a constata în ce măsură Statutul din 1948 mai are la bază sau nu principiile șaguniene.

A. Constituția șaguniană a Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania

Forma și întinderea actuală a Bisericii Ortodoxe Române datează doar de după Marea Unire de la 1918. La sfârșitul secolului XIX, credincioșii români ortodocși au fost divizați în patru unități bisericești distincte: "în Regat, la noi (adică în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș – n.n.), în Basarabia și Bucovina, avându-și fiecare organizația sa particulară... Cei mai deosebiți suntem noi, cu constituția noastră singulară *democratică*, ce ne-am făurit-o între împrejurări speciale”⁶.

Dintre aceste patru organizații bisericești, trei constituiau Biserici Autocefale (cele din Transilvania⁷, Bucovina⁸ și Vechiul Regat⁹), în timp ce Basarabia constituia, din 1813, o eparhie a Bisericii rusești.

Așadar, Biserica ardeleană a fost Biserica Ortodoxă care a dobândit cea dintâi autocefalia sau independența interortodoxă. Parlamentul maghiar a aprobat aceasta, prin Legea 9/1868⁸, decretând și întrunirea a două Congrese Național-Bisericești, unul pentru sârbi (alcătuit din 25 de clerici și 50 de mireni), iar celălalt pentru români (alcătuit din 30 de clerici și 60 de mireni), care urmau, înainte de toate, să elaboreze constituții pentru fiecare din cele două Biserici Ortodoxe (§ 3, 5-7 ale AL 9/1868¹⁰).

În Biserica sârbă au izbucnit certuri între membrii laici și clerici din așa-numitul *Congres Național-Bisericesc Constituant* (laicii au părăsit Congresul, protestând împotriva tendințelor absolutiste ale ierarhiei). Prin urmare, sârbii au fost în imposibilitatea de a redacta un statut unic pentru Biserica lor, fapt de pe urma căruia a profitat mai apoi Guvernul maghiar, suspendând, în 1912, autonomia Bisericii Ortodoxe Sârbe¹¹.

Biserica Ortodoxă Română din Ungaria și Transilvania a fost însă într-o situație mult mai bună. Congresul Național-Bisericesc s-a întrunit la 16/28 septembrie 1868¹². Chiar în cuvântarea de deschidere a Congresului, mitropolitul Șaguna a rostit cuvintele pline de importanță pentru dezvoltarea ulterioară a dreptului bisericesc românesc, cuvinte pe care le-am dat ca prim motto la începutul studiului. De asemenea, tot în prima zi a lucrărilor, mitropolitul Șaguna a prezentat proiectul său de constituție,¹³ care a fost apoi examinat de o comisie de 27 de deputați. Rezultatul a fost elaborarea unui nou proiect, acceptat de deputați și sancționat de monarh. A fost *Statutul Organic* sau constituția pe baza căreia a fost organizată Biserica ardeleană până în anul 1925¹⁴.

Dar de ce titlul de *Statut Organic*? Explicația a fost dată de însuși mitropolitul Șaguna, care a comparat Biserica cu un organism viu, alcătuit din organe personale (creștinii, preoții, episcopii, mitropolitul) și sociale (parohia, protopopiatul, episcopia și mitropolia). Pentru ca organismul să nu sufere, este obligatoriu ca toate aceste elemente să colaboreze în armonie. Tocmai aceasta era menirea constituției șaguniene – să sprijine organele bisericești “nu numai să nu se împiedice de nici o parte, ci toate laolaltă să fie libere de a lucra și conlucra în armonie pentru susținerea, cultivarea și prosperarea lor reciprocă”¹⁵.

1. Principiile Statutului Organic

La baza organizării Bisericii ardelenice între anii 1868-1925 s-au aflat trei principii de bază, anume:

- Principiul despre autonomia bisericească;
- Principiul constituțional;
- Principiul participării mirenilor la administrarea chestiunilor școlare și fundamentale ale Bisericii în raportul numeric de 2/3 față de 1/3 din cler.

1.1. Principiul despre autonomia bisericească

Această autonomie trebuie înțeleasă dintr-o întreită perspectivă¹⁶: a) în raport cu Statul; b) în raport cu celelalte Biserici Ortodoxe; c) în raportul dintre diferitele părți constitutive (corporațiuni) bisericești.

a) **Autonomia Bisericii Ortodoxe față de Stat** era prevăzută de o serie de legi votate de Parlamentul ungar. Astfel, § 8 al AL 20/1848 garanta “dreptul greco-orientalilor de a dispune liber în treburile lor bisericești și școlare, sub supravegherea statului”¹⁷. Această autonomie a fost extinsă prin AL 9/1868 și asupra Mitropoliei române cu sediul la Sibiu (§3 al acestei legi).

Această autonomie a Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria a fost acordată doar cu condiția menținerii dreptului de supremă inspecțiune a monarhului. Acest drept era exercitat prin intermediul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice din Guvernul de la Budapesta.¹⁸

După cum a arătat Ioan de Preda, Biserica Ortodoxă Română din Ungaria a deținut, în comparație cu celelalte confesiuni autonome, cea mai favorabilă situație juridică. De exemplu, Bisericile protestante erau obligate să anunțe Curții ziua ședinței adunărilor bisericești, împreună cu ordinea de zi; suveranul avea dreptul de a fi reprezentat în acele adunări printr-un comisar regal; totodată, deciziile acelor adunări trebuiau înaintate regelui spre revizuire și aprobare, și doar după aceea intrau în vigoare¹⁹.

În Biserica Sârbă, monarhul își rezerva dreptul de a trimite un comisar regal care putea asista la lucrările Congresului, ba chiar și să-l dizolv²⁰.

În ceea ce privește Mitropolia Sibiului, legislația maghiară nu prevedea “nici încuviințarea specială pentru ținerea sinoadelor și a congreselor, nici trimiterea de comisar regal la ele. De asemenea nu se recere nici aceea (...) ca concluzele, statutele și regulamentele ce se votează în sinoadele și congresele noastre să fie supuse aprobării, pentru ca să-și aibă valoarea lor”²¹.

“În practică însă, guvernele ungare, nu odată au încercat încălcări, interpretând legile după placul lor și aplicând față de români dispoziții care erau în vigoare numai față de protestanți sau sârbi. Așa, spre pildă, au cerut ca congresele să nu se țină până ce nu sosește încuviințarea prea înaltă. Și au fost cazuri, când pe motive de nimic, nu au dat voie să se țină congrese. De la o vreme, guvernele ungare au cerut să li se comunice și obiectele ce se vor dezbate în congres. Împotriva acestor încălcări, adunările noastre au protestat, uneori chiar cu efect. Comisar regal nu a luat parte la adunările noastre decât o singură dată, la Sinodul arhiepiscopial din 1918, când faimosul Baron Horváth Emil²², în urma protestelor energice ale majorității Sinodului, l-a dizolvat cu forța publică”²³.

b) În ceea ce privește **autonomia față de celelalte Biserici Ortodoxe**, “după terminologia bisericească, *autonomie* sub acest raport înseamnă *autocefalie*”²⁴, la care m-am referit însă mai sus și asupra căreia nu este necesar să mai revin.

c) În ceea ce privește **autonomia ca raport al singuraticelor părți constitutive ale Bisericii din Ardeal între ele și față de organele superioare**, trebuie remarcat de la bun început că Statutul Organic stabilea următoarele corporațiuni, care erau totodată părți constitutive ale Mitropoliei sibiene: 1. parohiile; 2. protopopiatele; 3. mănăstirile; 4. eparhiile sau diecezele (Art. II). Fiecare din acestea avea dreptul de a-și administra în mod independent afacerile bisericești, școlare și fundamentale.

Totuși, în 1897, autonomia parohiilor a fost restrânsă și pe teren administrativ, deoarece ele au fost puse explicit sub controlul și supravegherea organului executiv eparhial (adică a Consistoriului)²⁵. Totuși, parohiile au rămas și în continuare persoane juridice, cu posibilitatea de a agonisi averi. “Consistoriul are dreptul să nu aprobe o alegere, dar nu poate impune o persoană pe care nu o dorește o parohie”²⁶.

Cea mai largă autonomie o dețineau diecezele. Sinoadele diecezane aveau dreptul de a emite acte legislative (regulamente) pentru eparhia respectivă. Este adevărat că s-a întămpnat ca forul legislativ central al Mitropoliei, anume

Congresul Național-Bisericesc, să emită regulamente, pe aceeași temă, pentru întreaga mitropolie. Intenția era însă "susținerea unității și uniformității în Biserică"²⁷. Însă în multe privințe acea uniformitate nu a fost impusă cu forța, regulamentele fiind diferite de la o episcopie la alta²⁸.

De asemenea, episcopii diecezelor sufragane trebuiau să fie aleși de sinoadele eparhiilor respective, fără amestecul autorităților bisericești de la mitropolie. Pe de altă parte, același Statut a exclus "pe întreaga linie un drept de apel de la un for legislativ inferior la unul superior. O singură excepție se face, prin § 16, cu privire la Sinodul parohial, față de hotărârile cărui se admite apelul la Consistor (...). Dar nu se admite nici un fel de apel de la Sinodul protopopesc la cel eparhial și de la acesta la Congres (...). De asemenea, nu se admite un drept de apel de la un corp executiv inferior la unul superior. Ci, conform normelor parlamentare, Comitetul parohial și protopresbiterial e responsabil Sinodului parohial sau protopresbiterial, iar Consistoriul eparhial e răspunzător Sinodului eparhial"²⁹.

1.2. Principii constituționale

După cum a arătat Nicolae Popovici, profesor de la Academia teologică din Aradul interbelic, elementele caracteristice ale organizației constituționale, aplicabile în Biserică, sunt³⁰: a) Separarea puterilor (legislativă, executivă și judecătorească); b) Principiul reprezentativ-democratic, pe bază electivă; c) Poziția conducătorului față de cele trei puteri amintite mai sus.

a) S-a făcut clar separarea între organele legislative, executive și judecătorești.

Astfel, **organele puterii legislative** au fost sinoadele, la nivel parohial, protopopesc și eparhial, precum și Congresul Național-Bisericesc, la nivel mitropolitan.

Sinodul parohial era alcătuit din "toți parohienii majori, de sine stătători, nepătați, care își împlinesc îndatoririle parohiale" (§ 6 al Statutului). El alegea preotul și examina, aprobând sau nu, proiectele privind administrarea averii Bisericii, propuse de forul executiv, anume Comitetul parohial.³¹

Spre deosebire de Sinodul parohial, care era alcătuit aproape în totalitate din mireni (la care se adăuga parohul și, eventual, ceilalți clerici slujitori din parohie), Sinodul protopopesc era alcătuit în proporție de 2/3 din laici și doar 1/3 din clerici. Obligația principală a acestui sinod era înaintarea a trei candidaturi pentru alegerea, de către Consistoriu, a protopopului (§ 51 al Statutului Organic). Iar în al doilea rând, Sinodul protopopesc avea și îndatoriri economice, asemănătoare celor îndeplinite de Sinoadele parohiale. Nu e de mirare că Sinoadele protopresbiteriale trebuiau să se întrunească în februarie, după ședințele Sinoadelor parohiale³².

Sinoadele diecezane erau adunările reprezentative ale clerului și poporului din eparhii, adevărate foruri parlamentare. Erau formate din 60 de deputați, 40 de laici și 20 de clerici, aleși pentru mandate de câte de trei ani, de către toți membrii Sinoadelor parohiale (§ 87-88). În perioada dintre anii 1870-1918 au existat 16 legislaturi sinodale.

Agendele Sinoadelor eparhiale au fost stabilite de § 96 al Statutului Organic: 1. îngrijirea pentru susținerea libertății religioase și autonomiei bisericești, în înțelesul legilor"; 2. alegerea ierarhului și a asesozilor consistoriali; 3. legiferarea de statute și regulamente bisericești (proiectele erau elaborate de

Consistorii și apoi analizate și votate în plen de deputații sinodali); 4. "dreptul de decider" asupra fondurilor și tuturor fundațiilor și realităților eparhiei (toate actele de vânzare și cumpărare de terenuri și imobile trebuiau aprobate de plenul Sinodului, desigur, la propunerea Consistoriului); 5. purtarea de grijă pentru înaintarea treburilor școlare (aprobarea de burse, de fonduri de ajutorare, de manuale școlare); 6. verificarea activității organelor executive (regulamentele și hotărârile – conclusele - votate de Sinod urmau să fie executate de Consistoriu. Tocmai de aceea, Senatele consistoriale erau datoare de a prezenta rapoarte anuale Sinoadelor. Statutul organic a prevăzut, în § 129, doar ca Senatul școlar să prezinte rapoarte anuale Sinodului. Ulterior însă, s-a reglementat, tot prin Sinoade, ca și celelalte Senate consistoriale, ba chiar și Plenul consistorial, să prezinte astfel de rapoarte de activitate³³); 7) discutarea și votarea bugetului anual, propus de Consistoriu ("Votarea bugetului învoalvă în sine vot de încredere pe seama Consistoriului eparhial. Pe când denegarea votării bugetului ar avea să tragă după sine demisionarea membrilor din Consistoriu"³⁴).

Chiar și numai din analizarea acestor competențe ale Sinoadelor eparhiale recunoaștem caracterul constituțional al vieții bisericești din Transilvania de după 1868. Ne convingem și mai mult de aceasta, dacă analizăm regulamentele de organizare internă ale Sinoadelor eparhiale³⁵. Ele respectau întru totul procedurile oricărei adunări parlamentare din oricare regim democratic și constituțional din lume. Astfel, după întrunirea Sinodului, urma validarea deputaților, prin verificarea așa-numitelor "credenționale" (documente care dovedeau că respectivii deputați reprezentau pe alegătorii lor din cercurile electorale). După validarea a jumătate dintre deputați, urma alegerea organelor de lucru, adică a notarilor (patru laici și doi clerici) și a comisiilor (de obicei în număr de șapte: organizatorică, bisericească, școlară, epitropoască, verificatorie, bugetară și petiționară; fiecare alcătuită în proporție de 2/3 din laici). Acestea primeau și analizau rapoartele și proiectele legislative elaborate de organele executive ale eparhiilor, adică de Consistorii.

Ședințele erau de regulă publice. Dezbaterile au fost, nu puține ori, destul de furtunoase. Întreruperea vorbitorilor nu era permisă, decât doar dacă aceștia se îndepărtau de la obiect sau proferau jigniri sau atacuri la persoană (în acest caz, dreptul la replică era garantat). Rezultatul sau "concluzul" votului era obligatoriu și definitiv, deputații care nu erau mulțumiți având dreptul de a da în scris un "vot separat" care era trecut, la rândul său, în protocol.

Asemenea oricăror foruri parlamentare din regimurile democratice, deputații aveau dreptul de interpelare a organului executiv, adică a Consistoriului și a ierarhului. Episcopul, în calitate sa de președinte al Consistoriului, avea obligația de a da un răspuns în decurs de cel mult 48 de ore³⁶. Legat de acest drept la interpelare era și dreptul la imunitate înaintea organelor superioare (în cazul de față bisericești), de care se bucurau deputații sinodali³⁷.

Congresul Național-Bisericesc era "reprezentanța întregii provincii mitropolitane" (§ 145), adică "singurul organ îndreptățit (...) a exprima voința ei și a întreprinde pașii de lipsă pentru conservarea, înaintarea și apărarea ei"³⁸. Agendele lui erau identice cu cele ale Sinoadelor eparhiale, însă privind întreaga mitropolie. Era alcătuit din 93 membri, trei din oficiu (anume ierarhii) și 90 aleși, câte 30 din fiecare eparhie, în proporție de două treime laici și o treime clerici (§ 145). Prin

urmare, fiecare dieceză trimitea la Congres jumătate din numărul deputaților sinodali.

Conform Statutului Organic, Congresul trebuia convocat odată la trei ani, la 1/14 octombrie, Ministrul Cultelor trebuind să fie înștiințat. Deși n-ar fi avut acest drept, autoritățile guvernamentale maghiare au împiedicat în mai multe rânduri organizarea Congreselor.

Ca **organe ale puterii executive**, “pentru administrarea și conducerea afacerilor bisericești, școlare și fundamentale se va așeza câte un comitet și câte o epitropie în fiecare parohie și protopresbiterat, iară în eparhie și mitropolie câte un consistor” (art. V din Dispozițiunile generale ale Statutului organic).

Comitetul parohial se ocupa, în primul rând, de administrarea corectă și conservarea averii bisericești. În acest sens, urma să propună cele mai bune mijloace și proiecte, să le aștearnă Sinodului parohial, pentru ca acesta să le poată analiza și vota³⁹. De asemenea, verifica activitatea epitropilor (a administratorilor averii bisericești)⁴⁰.

Comitetul protopopesc era alcătuit din 6 sau 12 membri, într-o proporție de o treime clerici și două treimi mireni. Îndatoririle Comitetului protopopesc erau aceleași ca și ale Comitetului parohial⁴¹. Membrii Constituantei bisericești din 1868 au avut intenția de a acorda protopopiatelor un rol deosebit de important, pe plan administrativ și misionar, ca prime centre mai importante ale vieții bisericești autonome locale. În acele protopopiate conduse de oameni conștiințioși, rezultatele pe plan misionar nu au întârziat să apară, cum, de exemplu, a dovedit-o activitatea marelui istoric Ioan Lupaș care între anii 1910-1919 a îndeplinit funcția de protopop la Săliște și care ulterior va apăra în Parlamentul României menținerea forurilor protopopești în Statutul de Organizare a Bisericii românești unificate⁴².

Consistoriul (arhi)diecezan era organul executiv imediat superior în administrația bisericească. Însă era atât organ

administrativ, cât și judecătoresc. Totuși, separarea puterilor era respectată, deoarece Consistoriul era împărțit în trei instituții sau “senate” separate, anume Senatul strâns bisericesc, Senatul școlar și Senatul epitropesc. Fiecare Senat îndeplinea “afacerile ținătoare de competență sa independent, (dar – n.n.) sub titlu general de *Consistor eparhial*, respective *archidiecezan*” (§113-114 din Statutul Organic).

Membrii Consistoriului se numeau “asesori” (azi “consilieri”) și erau împărțiți în două categorii: ordinari (salarizați) și onorari (nesalarizați). *Onorarii* aveau dreptul și obligația de a participa la ședințele consistoriale și de a vota. Toți asesorii erau aleși de Sinod. Senatul strâns bisericesc era alcătuit doar din clerici, aleși pe viață. Asesorii celorlalte două Senate erau aleși pentru o perioadă de trei ani (putând fi realeși) și trebuiau să fie într-o proporție de două treimi laici (§ 115 din Statut)⁴³.

Consistoriile erau adevărate guverne ale eparhiilor, elaborând proiecte de legi și de buget, discutate apoi de Sinoade. Episcopia Aradului a avut două consistorii, unul la Arad, sub conducerea episcopului, pentru 11 protopopiate, iar cel de-al doilea la Oradea, sub conducerea vicarului episcopal de acolo, cu șase protopopiate.

Forul executiv suprem din Mitropolia de la Sibiu a fost *Consistoriul mitropolitan*, alcătuit tot din trei Senate și un Plen Consistorial. Cei trei ierarhi erau membri de drept. Fiecare Senat era alcătuit din șase membri, aleși de Congres (cei din Senatul strâns bisericesc, doar clerici, îndeplineau funcția până la moarte; cei din Senatele școlar și epitropesc, în proporție de două treimi laici, erau aleși pentru un mandat de trei ani).

În ceea ce privește **puterea judecătorească**, Statutul Organic a făcut deosebirea între: a) “jurisdicțiunea eclesiastică sau puterea ce o au mării Bisericii de a dispune tot ce află de lipsă pentru conservarea bunei ordine în Biserică și promovarea binelui spiritual al credincioșilor” și b) “judecătura sau dreptul de a decide în treburile controversate ale particularilor, precum și ale instituțiilor bisericești”. Cea dintâi, adică jurisdicțiunea bisericească, “în afaceri curate numai dogmatice și spirituale” a fost atribuită episcopatului; cea de-a doua însă a fost acordată “forurilor anume compuse spre acest scop”⁴⁴, adică: scaunelor protopopești, ca primă instanță, consistoriilor diecezane (sau arhidiecezan, la Sibiu), ca instanța a doua, și Consistoriului mitropolitan, ca instanța a treia (art. VI din Dispoziții generale).

b) Principiul reprezentativ-democratic, pe bază electivă

La baza constituției șaguniene se afla sufragiul universal, “care dă tuturor credincioșilor dreptul de a lua, prin reprezentanții lor, parte la ocârmuirea întregii Biserici”⁴⁵. Acest sufragiu universal se aplica atât în privința *elementelor sociale* ale Bisericii, cât și a *elementelor personale*.

Cu excepția Sinodului parohial (alcătuit pe baza democrației directe), toate corporațiile bisericești legislative au avut la bază principiul reprezentativ-electiv. Iar de la acestea, reprezentativitatea era transmisă mai departe la organele executive. Totodată, reprezentativitatea era respectată și în privința “elementelor personale” conducătoare din Biserică.

Așadar, acest principiu ar putea fi exprimat foarte sumar în următorul fel:

1. alegerea, prin sufragiu universal, exercitat de membrii

Ioan Papiu

tuturor Sinoadelor parohiale, a organelor legislative superioare: Sinod protopopesc, Sinod eparhial, Congres Național-Bisericesc;

2. alegerea de către membrii corpurilor legislative a membrilor organelor executive de la nivelul respectiv;

3. alegerea de către membrii corpurilor legislative a episcopului și mitropolitului;

Alegerile membrilor organelor legislative

În ceea ce privește *alegerea membrilor Sinoadelor protopopești*, Statutul Organic a lăsat această chestiune la latitudinea sinoadelor eparhiale. Cel din Arad a votat, în 1913, un normativ special pentru această chestiune, nu mult diferit de regulamentele pentru alegerea deputaților sinodali⁴⁶.

Pentru *alegerea deputaților Sinoadelor eparhiale*, precum și ai *Congresului Național-Bisericesc*, fiecare eparhie era împărțită în 20 de cercuri electorale, stabilite de sinoade, apoi de Congresul din 1895 pentru întreaga mitropolie⁴⁷. La alegerile sinodale, fiecare cerc electoral alegea un deputat preoțesc și doi deputați mireni. La alegerile congresuale, fiecare cerc electoral alegea un singur deputat mirean, iar două cercuri electorale votau un singur deputat preoțesc. Cel din urmă era ales într-o singură etapă, de toți preoții din cerc. Alegerile pentru deputații mireni se desfășurau în două etape. Prima avea loc în parohii. După Liturghie și citirea oficială a ordinului consistorial de alegere, urma citirea listei cu membrii Sinodului (decii a celor cu drept de vot). Regulamentul permitea să se aducă rectificări acestei liste (desigur că aceste rectificări erau propuse chiar de credincioși, cu acest prilej având loc dezbateri vii). Votarea era publică sau secretă (la cererea expresă a 20 de alegători). Nu era permis însă votul prin aclamațiune. Puteau fi alese doar personalități care aveau indigenatul în vreo parohie din arhidieceză (în cazurile alegerilor congresuale, cei care puteau fi aleși, trebuiau să dețină indigenatul într-o parohie din întreaga mitropolie)⁴⁸. După încheierea scrutinului, biroul electoral număra și trecea în protocol numărul de voturi obținut de fiecare candidat în parte. Totodată, era desemnată persoana de încredere care urma să prezinte protocolul alegerii din parohie la scrutinul din faza a doua a alegerii. Aceasta avea loc în centrul cercului electoral, unde se întruneau oamenii de încredere din fiecare parohie. Cei doi candidați care obțineau voturile celor mai multe parohii erau declarați aleși deputați sinodali. Iar acel candidat care obținea cele mai multe voturi era declarat deputat congresual.

Alegerea membrilor organelor executive era îndeplinită de deputații forurilor legislative. Astfel, membrii Consistoriului eparhial erau aleși de Sinoadele eparhiale, iar cei ai Consistoriului mitropolitan de Congres. Spre deosebire de celelalte decizii sinodale, care puteau fi adoptate și prin vot nominal, alegerile trebuiau realizate obligatoriu prin vot secret. Așezorii aleși de Sinoade/Congres pentru Senatele bisericești trebuiau acceptați de ierarh.

În ceea ce privește *alegerea ierarhilor*, aceasta se făcea de către deputații sinodali/congresuali.

Episcopii sufragani (§ 97-106 din Statutul Organic) erau aleși de Sinoadele eparhiilor respective, sub prezidiul fie al mitropolitului, fie al unui delegat al acestuia. Alegerea era secretă, cu buletin de vot. Fiecare deputat scria pe bilet persoana pe care o considera vrednică să ocupe scaunul de ierarh. Era aleasă doar acea persoană care primea majoritatea de voturi. În cazul în care nici un candidat nu obținea majoritatea, era organizat un al doilea tur de scrutin, între

primii doi aleși.

După alegere urma întrunirea Sinodului episcopesc. Acesta aproba sau respingea alegerea, în urma unei cercetări canonice. Abia după acordul sinodului episcopesc, numele celui ales era trimis autorităților guvernamentale, pentru a primi recunoașterea. Au fost cazuri în care autoritățile nu au fost dispuse să acorde această recunoaștere.

Alegerea mitropolitului se făcea de un Congres Național-Bisericesc extraordinar, alcătuit din 120 de membri: 60 din arhidieceză și alți 60 din eparhiile sufragane (câte 30 de deputați din fiecare). Cei 60 de deputați arhidiecezani din Congresul electoral nu erau identici cu deputații din Sinodul arhidiecezan, ci, pe lângă cei 30 de deputați arhidiecezani din Congres, trebuiau să fie aleși alți 30 de deputați, special pentru Congresul extraordinar electiv.

Așadar, constituția bisericească votată de Congresul Național Bisericesc din 1868 era “ca o piramidă, care avea în organizațiunea parohială baza cea mai largă și se înălța treptat, subțindu-se până la vârful piramidei, unde se concentra totul, din punct de vedere legislativ și reprezentativ, în Congresul Național-Bisericesc”. Acest principiu al Statutului organic nu era “numai o literă de lege, era o realitate așa de vie, cum nu cunosc în trecutul juridic al neamului nostru alta, care să fi pătruns așa de adânc în sufletul și conștiința populară, cum a pătruns legea lui Șaguna în Ardeal”⁴⁹.

c) Poziția întâistătorului față de cele trei puteri bisericești

Membrii Congresului din 1868 au făcut, mai întâi, o distincție clară între autoritatea strict bisericească (sacramentală sau liturgică) a vlădicului și prerogativele, mai mult onorifice, pe care deține acesta în domeniul administrativ-epitropesc (adică îngrijirea de toate problemele materiale ale comunităților bisericești)⁵⁰.

În al doilea rând, membrii Congresului Național-Bisericesc din 1868 au avut conștiința faptului că potrivit căreia Biserica este un organism viu. Dar prin aceasta nu se împotriveau părerilor ierarhului lor, care afirma că vitalitatea Bisericii “este condiționată de neîmpiedicata funcționare a tuturor elementelor personale și sociale” și că acolo unde “părțile vitale sunt negleșite și necultivate sau osândite la pasivitate și, pentru aceea, împiedicate în funcționarea lor, acolo viața trupului este amorțită și morboasă (bolnavă) și lesne se periclită”. Potrivit unei asemenea concepții eclesiologice, Statutul organic nu a separat “elemente personale” de cele “sociale” din care făceau parte integrantă. Astfel, nu au fost pomenite pe larg, în capitole speciale, drepturile sau îndatoririle administrative ale preoților, protopopilor, episcopilor și ale mitropolitului. Ci au fost prezentate doar competențele strict bisericești-pastorale ale vlădicilor, dar nu ca slujitori bisericești individuali, ci tot ca părți ale unui “element social”, anume ale Sinodului episcopesc. Și aceasta deoarece Șaguna și Congresul Național Bisericesc au dorit să evite apariția vreunui germene de absolutism la care ar fi fost tentați cei care constituiau “elementele personale” din Biserica, fie preoți, protopopi, episcopi sau mitropoliți. Generația de la 1868 trăia din plin epoca de tranziție de la absolutism la constituționalism și era cât se poate de conștientă de efectele negative ale absolutismului care, “transplantat de pe terenul civil pe cel bisericesc... împiedică cu o inimă împietrită vitalitatea elementelor organismului Bisericii și le despoaie pe ele de

orice activitate”. În concepția lui Șaguna, absolutismul “vatămă simțul și presupunerile naturale ale clerului și poporului credincios, și provoacă sminteală și împărechere față cu partizanii absolutismului în și afară de Biserică”. La aproape 13 decenii după emiterea de către marele mitropolit a acestor reflecții, nu putem decât să ne aplecăm în fața personalității sale. Aceste considerații au avut caracter profetic, fiind însă avertismente de care, la un moment dat, nu s-a mai ținut seama. Din nefericire, după cum voi arăta mai în detaliu în paginile următoare, în 1938, în timpul diktaturii regelui Carol II, rolul Congresului Național Bisericesc (forul suprem legislativ al Bisericii) nu s-a mai putut întruni. De asemenea, nu s-a permis nici organizarea de noi alegeri pentru Adunările Eparhiale. Apoi, în 1948 (deci în opt decenii după emiterea Statutului Organic), a avut loc ceea ce Șaguna a dorit cu orice preț să evite: transplantarea absolutismului “de pe terenul civil pe cel bisericesc” și “împărecherea” dintre “partizanii absolutismului în și afară de Biserică”. Susținătorii curentului absolutist din afara Bisericii au fost cei care, considerându-se reprezentanții “oamenilor muncii de la sate și orașe”, instituiau regimul de “democrație populară”, nu doar în viața de stat, ci și în Biserică, fiind însă sprijiniți în această din urmă acțiune de adevărați “cai troiani”, adică episcopi care au ajuns în această înaltă dregătorie bisericească prin încălcarea flagrantă a autonomiei bisericești, anume prin votul deputaților comuniști din Parlamentul unicameral rezultat de pe urma alegerilor fraudate în 19 noiembrie 1946.

Din întregul cuprins al Statutului Organic reiese foarte clar faptul că nu “elementele personale” aveau dreptul de a reprezenta corporațiunile sau instituția unită a Bisericii în afară (adică înaintea organelor de stat și a societății civile), ci organele executive ale diferitelor “elemente sociale”⁷⁵¹.

Preoții, protopopii, episcopii și mitropolitul ocupau funcțiile de președinți naturali (în virtutea puterii dregătorești-sacramentale) ai organelor legislative și, cu excepția preotului paroh, ai organelor executive⁷⁵².

În întreaga perioadă de peste o jumătate de secol în care s-a aflat în vigoare constituția eclesială din 1868, cei care au făcut parte din organele legislative și executive ale Bisericii s-au străduit să înlăture posibilitatea ca slujitorii bisericești să substituie și să dobândească dreptul de reprezentare a acestor organe, în calitatea lor de președinți ai acestora, precum și de membri ai ierarhiei.

O interesantă dispută în acest sens a apărut în anul 1908, când ministrul Cultelor și Instrucțiunii publice din Guvernul maghiar, contele Apponyi Albert, a trimis episcopului arădean Ioan Papp un rescript (datat 8 februarie), în care susținea: “Consistoriul în general este numai corporațiune consultativă, ale cărui concluse episcopul nu este dator a le urma și astfel Consistoriul față de Guvern nu poate figura ca autoritate și, în consecință, nici nu are nici o răspundere față de Guvern”. Sinodul arădean a protestat în mod solemn, afirmând că aceste considerații ale ministrului nu doar că încălcău prevederile constituționale ale Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania și Ungaria, ci constituiau și o ingerință față de autonomia bisericească:

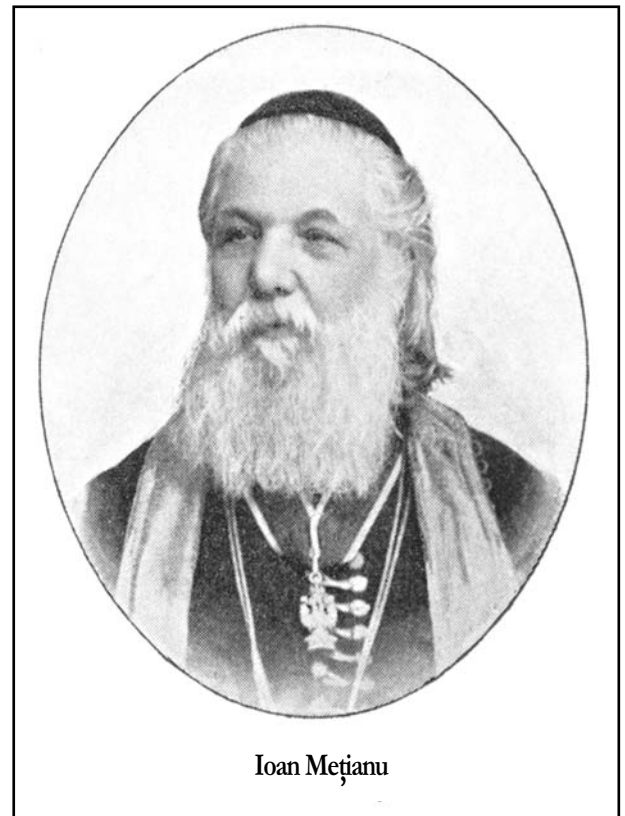
“Sinodul declară că enunțatiunile Excelenței Sale Domnului Ministru sunt ... în flagrantă contraziere cu dispozițiile Statutului Organic al Metropoliei greco-orientale române din Ungaria și Transilvania, creat pe baza articolului de lege IX din 1868, §-ul 3... Sinodul deci protestează contra acestei ingerințe ilegale a Excelenței Sale

Domnului Ministru de Culte și Instrucțiune publică și a atacului îndreptat contra constituției și autonomiei noastre bisericești, iar pe P.S. Sa Domnul Episcop diecezan îl invită să respecte și mai depărte toate dispozițiunile Statutului Organic referitoare la cerul de competență a Consistoriului eparhial, iar în viitor să respingă toate atacurile contra constituției noastre bisericești. Totodată, cu provocare la dispozițiile Statutului Organic, §§-ii 154 și 174, Sinodul rețearcă Măritului Congres Național-Bisericesc și Sfântului Sinod episcopesc, ca în cadrul competențelor lor legale, asemenea să se îngrijească pentru apărarea și susținerea autonomiei noastre bisericești”⁷⁵³.

Dar împotriva acestei noi concepții juridice a ministrului Apponyi nu a protestat doar Sinodul de la Arad, ci însuși episcopul Ioan Papp, astfel că autoritățile guvernamentale maghiare au “revocat acea enunțatiune, declarând că numai din greșeală s-a strecurat în acel act”, fapt primit cu bucurie de deputații Congresului Național-Bisericesc din toamna anului 1909⁷⁵⁴.

Așadar, în Mitropolia ortodoxă română din Ungaria și Transilvania, episcopul era “prezident și nu locțiitor al consistoriului, cum este bună oară la catolici, unde episcopul este eparhia”⁷⁵⁵.

În forurile legislative, ierarhii, ca președinți, convocau, deschideau și închideau ședințele, vegheau pentru menținerea ordinii, conduceau dezbaterile, acordau cuvântul deputaților, supuneau la vot, anunțau rezultatul acestuia⁷⁵⁶. Dar nu participau la dezbateri, decât doar dacă erau provocați direct de deputați⁷⁵⁷ și nu votau, decât în caz de paritate de voturi⁷⁵⁸. S-a întâmplat destul de des ca, în timpul lucrărilor Sinoadelor (arhi)diecezane, ierarhii să susțină altă părere decât majoritatea deputaților sinodali și să rămână în minoritate. Aceasta nu atrăgea după sine invalidarea deciziei luate de majoritatea care a votat o opinie căreia ierarhul i s-a opus. Episcopul-președinte de Sinod, respectiv Congres, avea

Ioan Mețianu

dreptul, la fel ca și oricare alt deputat, de a prezenta în scris un așa-numit "vot separat". Astfel de voturi separate au dat, în 1870, Șaguna (referitor la bugetul Senatului școlar)⁵⁹, apoi, în 1884, Miron Romanul (care se opunea ca doar asesorii să primească gradații, ceilalți salariați, ba chiar și ierarhul, fiind excluși)⁶⁰, iar în 1901 și 1912 Ioan Mețianu (prima dată s-a opus ca să se permită preoților să iasă la pensie la vârsta de 65 de ani⁶¹, iar a doua oară nu a vrut să accepte părerea sinodalilor ca "Împăratul Romanilor", cumpărat de eparhie, să fie menținut ca hotel, el preferând transformarea în casă de chirie)⁶².

Nici în organele executive ierarhii, ca președinți, nu votau. Nu aveau nici dreptul de a-și impune părerea proprie. Ci aveau doar cuvântul decisiv în cazul în care exista între asesori egalitate de voturi⁶³. Totodată, erau obligați să pună în aplicare deciziile luate, după cum afirma chiar episcopul Ioan Papp în Sinodul ardelean:

"Venerabile Sinod eparhial!... Trebuie să fac următoarea declarație: Ca președinte al Consistoriului și al Venerabilului Sinod, primesc și mă țin obligat a lua răspunderea pentru toate acele concluze, decize ori sentințe, care se decid cu votul meu; iar pentru concluzele, decizele ori sentințele, în care eu, ca președinte, enunț rezultatul pertractărilor pe baza votului majorității membrilor din Consistor ori din Sinod, nu iau și nu pot lua altă răspundere, decât de-a stărni la executarea lor întocmai, în cadrul posibilităților și a mijloacelor de care dispune organismul în fruntea căruiu stau"⁶⁴.

Aceste principii ale vieții constituționale din Biserica ardeleană ar putea părea unora ca fiind contrare puterii sacramentale a chiriarhilor. Și totuși, Statutul le-a recunoscut această putere. Sinodul episcopesc era autoritatea spirituală supremă. Aici erau supuși examenului canonic cei aleși ca ierarhi; tot aici erau tratate toate chestiunile dogmatice, sacramentale și de ritual; era analizată problema religiozității clerului și poporului credincios. Sinodul episcopesc analiza programa analitică din Institutele de Teologie și Pedagogie, precum și calificarea celor care se pregăteau pentru hirotonie (§ 174).

Așadar, ierarhii erau considerați adevărați Arhieri. Iar prin regulamentele votate de sinoade, episcopul ardelean a fost înălțat la statutul unui demnitar bisericesc în adevăratul sens al cuvântului, care, asemenea oricărui monarh constituțional, nu putea și nici nu se cădea să se implice în discuțiile de ordin administrativ, fiind deasupra oricăror partide și interese. Asemenea oricărui monarh constituțional, și episcopul sau mitropolitul ardelean avea, în eparhia sa, suprema datorie de a supraveghea ca ordinea constituțională, buna cuviință și dreapta credință să fie respectate și să domnească deplină armonie în Biserică. Statutul Organic de la 1868, și apoi toate regulamentele ulterioare izvorâte din principiile sale, l-au transformat pe chiriarh, dintr-un despot (în înțelesul propriu și figurat al termenului), într-un adevărat DOMINUS NOBILIS, înzestrat cu genuină autoritate regală, pe care o pune în slujba comunității și a organismului bisericesc. Nu este de mirare că atunci când episcopul Ioan Papp a anunțat Congresului Național-Bisericesc decesul mitropolitului Ioan Mețianu, s-a exprimat despre "trecearea din această viață pământească a Excelenței Sale, Înalt Prea Sfințitul Domn Ioan Mețianu, capul încoronat al Bisericii noastre ortodoxe române din Ungaria și Transilvania"⁶⁵.

Doar dintr-o asemenea perspectivă, de cap încoronat al unei Biserici dreptcredincioase și totodată constituționale, a putut mitropolitul Miron Romanul să rostească, în 1876, la deschiderea celei de a treia legislaturi sinodale, următoarele cuvinte:

"Cu ziua de astăzi facem început la un period nou în viața noastră constituțională bisericească. Alegerile pentru Sinodul nostru arhiepiscopesc, pe un period nou de trei ani, au decurs neinfluențate cât de puțin din partea mea; pentru că eu, încrezută (fiind- n.n.) în maturitatea clerului și a poporului nostru arhiepiscopesc, m-am aflat îndemnat a mă mărgini numai la descoperirea în general a dorinței mele: ca, adică, să văd reprezentată aici Arhiepiscopescu noastră prin bărbați maturi și luminați, prin creștini devotați binelui comun, iubitori de pace, iubitori de progres, ca așa, în bună armonie, să putem face ceea ce este necesare spre binele Sfintei noastre Biserici (...). Cu deosebire vă poftesc, Domnilor! Ca pătruși de sfințenia scopului, pentru care ne-am întrunit într-o Biserică constituțională, să binevoșiți a lucra din toate puterile în lăuntrul Sinodului nostru, și afară de Sinod, pentru întruparea păcii și a concordiei în sânul Arhiepiscopescii noastre, ca așa toți să fim una și puterile noastre, care altcum se risipesc în certe interne, să le putem folosi întrunite spre scopul nostru comun, care este: lumina, cultura, moralitatea și bunăstarea tuturor, care ne numim fiii unei aceleiași Biserici Naționale. Permițând aceasta și împărtășindu-vă tuturor binecuvântările mele arbierești, sesiunea ordinară a Sinodului arhiepiscopesc pentru anul curent 1876 o declar deschisă" ("Protocolul Sinodului arhiepiscopesc...", Sibiu, 1876, Anexa B - Cuvânt presidial, p. 147-149).

1.3. Participarea laicilor în proporție de două treimi

În fine, cel de-al treilea principiu al constituției bisericești din Transilvania a fost participarea laicilor la rezolvarea

Miron Romanul

tuturor problemelor școlare și epitropești ale Bisericii. Proportia de două treimi laici provine din tradiția Bisericii Sârbe, unde Congresul Național Bisericesc era alcătuit din o treime clerici, o treime laici și o treime militari. Când granița militară a fost desființată, locul militarilor a fost luat tot de laici. Membrii Congresului din 1868 au menținut această proporție și, spre deosebire de Biserica sârbă, au extins-o la toate organele reprezentative ale Bisericii.

2. Eficacitatea vieții constituționale a Bisericii ardelenne

La deschiderea Sinodului din anul 1879, mitropolitul Miron Romanul făcea următorul bilanț:

“Nu pot însă, ca la împlinirea primului period de zece ani din viața noastră constituțională bisericească, să nu constat și eu, cel puțin în general, rezultatul experiențelor mele din acest timp, și chiar pentru ca să fiu bine priceput, îl spun în puține cuvinte: că adevărat eu felicit Biserica noastră națională pentru că i-a succes a-și crea, a-și asigura și din ce în ce a-și dezvolta instituțiunile liberale, ce ni le dă Statutul Organic; pentru că acestea aduc mai aproape, pot zice, leagă împreună pe cler și pe popor, stărnesc în toate clasele credincioșilor interesarea vie pentru binele comun în viața bisericească, dau îndemn la cooperare din toate părțile, spre scopurile comune, asigură moralul, dreptatea și echitatea și sunt menite, principalmente, a stârpi toate abuzurile de pe terenul bisericesc”⁶⁶.

Într-adevăr, constituția bisericească ardeleană a dus la îndreptarea moravurilor și la înlăturarea abuzurilor din societatea ardeleană, fie ele chiar și de pe teren bisericesc. Asesorii consistoriali și sinodali de acum 100-130 de ani erau conștienți de faptul că asanarea morală a societății trebuia începută din interiorul Bisericii. Dar care au fost practic prevederile legislative bisericești prin care s-a încercat înlăturarea abuzurilor de pe terenul bisericesc?

Mai întâi prin seriozitatea cu care a fost privit mereu, în toate legislaturile sinodale, principiul separării puterilor.

În al doilea rând, prin diferitele paragrafe care reglementau activitatea internă a tuturor corpurilor executive ale Bisericii. Prin aceste paragrafe:

1. a fost interzis *nepotismul*, adică participarea ca membri, în aceleași organe, a persoanelor care se înrudeau până la gradul VI de sânge și IV de cuscrie⁶⁷. Că această prevedere nu era pe placul multora, dovedește faptul că, în anul 1886, însuși Consistoriul arhiepiscopar de la Sibiu a interpellat Congresul Național-Bisericesc, cerând lămuriri dacă oprirea până la gradul VI, respectiv IV, prevăzută de Statut, trebuia înțeleasă inclusiv sau exclusiv. Din protocolul Congresului și apoi a Sinodului arhiepiscopar, ne putem da seama că problema interesa în directă măsură atât pe mitropolitul Miron Romanul, cât și pe Partenie Cosma, cel din urmă căsătorit cu nepoata de frate a celui dintâi⁶⁸. Răspunsul Sinodului a fost, la propunerea lui Zaharia Boiu, parohul din Sibiu Cetate, foarte tranșant: “legea are a fi interpretată strict”⁶⁹. Însă Partenie Cosma nu s-a lăsat cu una, cu două, ci a revenit cu aceeași problemă la Sinodul arhiepiscopar din anul următor. Dar deznodământul a fost același, cel care i s-a opus fiind tot Zaharia Boiu⁷⁰. Iată așadar cum principalul preot din Sibiu a cutezat și a avut succes, în două foruri legislative diferite, să se opună deschis, pe baza legii, unor interese personale ale ierarhului său;

2. a fost stabilită *incompatibilitatea de funcții*. De aceea, a fost interzisă asesorilor salarizați și personalului cancelariei consistoriale (cu excepția fiscalului) ocuparea unor funcții

Partenie Cosma

laterale. Astfel, funcționarii Consistoriilor eparhiale nu puteau: a) ocupa un alt oficiu salarizat, fie în Biserică, fie în societatea civilă; b) să devină redactori ai unor publicații periodice; c) ocupa și funcțiile de profesor, preot paroh, protopop ori avocat; d) să conducă firme de afaceri industriale sau negustorești; e) să ia în arendă realități care constituiau proprietatea Bisericii⁷¹;

3. a fost interzis *traficul de influență*. Pe de o parte, prin obligația de a ține “secretul oficial”, asesorii consistoriali nu doar că nu aveau voie să destăinuie în afară cele discutate în Consistoriu, ci nu le era “iertat nici a-și descoperi la partide părerea lor asupra modului cum ar fi a se rezolva cauza”. Drept care s-a prevăzut ca votarea, în cadrul ședințelor consistoriale, să înceapă cu cei mai tineri, astfel ca aceștia să nu fie influențați de modul de votare a asesorilor mai în vârstă. Pe de altă parte, asesorii consistoriali (inclusiv ierarhul) nu aveau voie să participe la discutarea și deciderea următoarelor cauze: a) cauzele proprii sau în cele de la care s-ar putea aștepta la vreo daună sau folos; b) cauzele rudeniilor de sânge până la gradul VI sau de cuscrie, până la gradul IV; c) cauzele părinților sau copiilor adoptivi, precum și a celor care se aflau sub tutoratul sau curatele lor; d) cauzele în care au fost martori, mijlocitori sau comisari investigaționali; e) cauzele apelate sau subșternute din oficiu, la a căror decizie au luat parte în instanța inferioară⁷².

În al treilea rând, s-a reușit într-o mare măsură înlăturarea abuzurilor pe teren bisericesc prin regulamentele afacerilor interne ale Sinoadelor, adică:

1. prin stabilirea unor cercuri electorale care cuprindeau comune din mai multe protopopiate, astfel ca nici un protopresbiter să nu poată influența rezultatul alegerii;

2. prin posibilitatea deputaților de a interveni în timpul sesiunii sinodale cu interpelări. Iată unele exemple:

- În sinodul eparhial din Arad, din anul 1900, cunoscutul intelectual Ioan Russu Șirianu înainta următoarea interpelare, referitoare la cumulea de funcții al egumenului de la mănăstirea Hodoș-Bodrog:

“Aveți P.S. Voastră cunoștință că P. C. Sa Arhimandritul Augustin Hamzeia, director al Institutului teologic-pedagogic din Arad, este în același timp și egumen al sf. Mănăstiri Hodoș-Bodrog. Dacă aveți, știindu-se că după toate legile și uzurile bisericești, egumenul unei mănăstiri este obligat a ședea în mănăstire (...), nu crede Înaltul Prezidiu că P.S. Arhimandritul cumulează cele două posturi incompatibile? Ce măsuri crede de necesare a se lua, pentru că P.S. Sa Arhimandritul Augustin Hamzeia să se conformeze atât ordinii din mănăstiri, cât și sfintelor canoane și legi autonome ale Bisericii noastre?”⁷³

În următoarea ședință sinodală, episcopul Iosif Goldiș a dat următorul răspuns:

Am cerut, și P.C. Sa Arhimandritul Augustin Hamzeia mi-a dat explicațiuni în afacerea sulevată și, după a P.C. Sale părere, n-ar exista caz de incompatibilitate și este cu atât mai puțin dispus a se despărți de unul oarecare dintre aceste posturi, cu cât nu le-a căutat, ci i s-au oferit. P. S. Sa roagă Sinodul să-i concreadă Prea Sfinției Sale afacerea pentru competentă rezolvare”⁷⁴.

Sinodul a acceptat să lase rezolvarea problemei pe seama ierarhului care va “face la sesiunea proxima raport despre aranjamentul făcut”. Însă în Sinodul din anul 1901, același Ioan Russu Șirianu nu a așteptat raportul episcopului, ci l-a interpellat din nou în legătură cu rezolvarea cazului. Iar Iosif Goldiș a răspuns imediat că

“P.C. Sa Domnul Arhimandrit Augustin Hamzeia a fost provocat să se declare și a optat pentru postul de egumen al Sf. Mănăstiri Hodoș-Bodrog, punând la dispoziția P.S. Sale postul de profesor-director al Seminarului teologic-pedagogic, după ce i se va regula chestiunea de pensiune”⁷⁵.

- Un alt exemplu: în timpul lucrărilor sinodale arhidiecezane din anul 1887, deputatul Augustin Nicoară a prezentat următoarea interpelare:

“Are cunoștință Înaltul Prezidiu al Fundațiunii Șaguna cum că ajutoarele votate de Comisiunea administrativă a Fundațiunii Șaguna la anul 1883, și anume 3204 fl. pentru biserici, iar 1602 fl. pentru școli sărace, - la anul 1884 2740 fl. pentru biserici, iar 1370 fl. 25 cr. pentru școli, - la 1885, 3241 fl. pentru biserici, iar 1620 fl. 50 cr. pentru școli sărace, - la 1886, 3384 fl. pentru biserici, iar 1692 fl. pentru școli sărace, cum că toate aceste ajutoare votate, precum arată actele sinodale, o sumă cam de 18.852 fl. deloc nu s-a distribuit? (...) Care sunt cauzele târâgării și ce mijloace a întreprins Înaltul Prezidiu pentru ca cererile pentru ajutoare din anii 1883-1886 să fie expediate? (...) Ce dispozițiuni a luat Înaltul Prezidiu al Comisiunii administrative șaguniene, ce dispozițiuni a luat Înaltul Prezidiu al Consistoriului arhidiecezan și ce garanție ne dă Înalt Prea Sfinția Voastră, ca Archiepiscopul nostru, cum că târâgări nu vor mai obveni, Biserica și școala noastră peste tot nu va mai pătimi, organele ei centrale vor funcționa regulat? Cum se împacă procedura nepunerii în activitate a Fundațiunii Șaguna cu intențiunile marelui fondator?”

Interesant a fost răspunsul acordat de mitropolitul Miron Romanul:

“Interpelantele produce în interpelațiunea sa cifre concrete despre ajutoarele care ar fi fost de a se distribui, ceea ce dovedește că Domnia Sa și-a luat informațiunile de la loc sigur, unde este cunoscută în detaliu starea lucrului. Ar fi putut dar, tot de acolo, să-și tragă toate deslușirile la punctul acesta, fără a se adresa aici cu această întrebare (...). Prezidiul răspunde că n-are autorizare a face aici declarațiuni în numele Consistoriului. Dacă este convins Prezidiul despre tristele urmări ale târâgării, cu împărțirea ajutoarelor, Prezidiul răspunde: că nu e convins și nici nu vede acele pericole care și le închipuiește interpellantul, ci Prezidiul în privința acestora are vederile sale individuale, cu ce însă nu voiește defel să zică că starea lucrurilor este în regulă, ci din contră, regretă că încă nu s-a putut satisface cererilor pentru ajutoare”⁷⁶.

Este de la sine înțeles că un astfel de răspuns nu i-a putut mulțumi pe sinodali. Drept urmare, în anul 1889, deputatul Ioan Miha a prezentat un raport detaliat al Comisiei administrative a Fondului Șaguna cu privire la activitatea desfășurată între anii 1882-1889⁷⁷. Ajutoarele care nu reușiseră să fie acordate au fost promise că vor fi date în anul următor. În anul 1890, s-a constatat că încă nu se finalizase acțiunea și s-a cerut, din nou, ca Sinodul să insiste pentru ca aceste ajutoare să ajungă la comunele și școlile care au nevoie de ele⁷⁸.

- Însă sinoadele nu se preocupau doar de probleme de corupție la nivel înalt, ci și de chestiuni morale, anume încasarea de către unii clerici (fiind pomeniți în acest caz unii protopop) a unei taxe pentru spovedanie de la școlari. În Sinodul arădean din 1908, deputatul Alexandru Munteanu a adresat ierarhului următoarea interpelare:

“Având în vedere că prin asemenea acuze se știrbește vaza organelor de încredere ale Venerabilor Consistorii din dieceza Aradului, având în vedere că răspândirea acestor feluri de bâneli și acuze pe cale publicistică ne prezintă pe noi protopopii înaintea poporului ce conducem ca pe niște uzurpatori a moralei și credinței bisericești, am onoare a adresa P. S. Voastre următoarea interpelare: Are P. S. Voastră cunoștință că ar fi un protopop în dieceza care de la băieți de școală să ceară asemenea taxă pentru mărturisire; dacă da, ce măsuri a binevoit a lua pentru lecnirea acestui rău”⁷⁹.

Episcopul a răspuns că nu are la cunoștință despre astfel de proceduri, dar că va cerceta.

- Una dintre cele mai radicale interpelări a fost adresată mitropolitului Miron Romanul chiar de venerabilul director al Institutului teologic-pedagogic din Sibiu, Ioan Hannia, la sinodul din 1885. Motivul îl constituia apariția în presă (atât cea laică, cât și în “Telegraful Român”) a unor zvonuri că mitropolitul ar fi declarat autorităților guvernamentale maghiare că își mai păstra demnitatea mitropolitană doar cu condiția înlăturării organizării constituționale a Bisericii, și aceasta deoarece existau unii care îi făceau opoziție și complotau să-l înlăture. Prin urmare, Hannia l-a interpellat direct pe mitropolit:

“1. Adevărat este că Înalt Excelența Ta, în luna lui martie a.c., după cum susține Tribuna, ai înaintat la Înaltul nostru Ministeriu regiu o reprezentațiune în care ai fi condiționat rămânerea ulterioară în Scaunul arhiepiscopesc mitropolitan de la delăturarea constituțiunii noastre bisericești prin potestatea (puterea – n.n.) Înaltului regiu, fără știrea și cu ocolirea organului competent bisericesc? Sau că în genere

ai fi cerut demisiunea de la conducerea afacerilor arhiepiscopalești metropolitane?

2. Ai Înalt Excelența Ta vreo cunoștință sau vreo bănuială că se lucră într-o seamă de oameni, și anume de cine?, pentru răsturnarea Excelenței Tale din Scaunul arhiepiscopal metropolitan?

3. Ai Înalt Excelența Ta cunoștință despre un compromis la care se lucră pentru ca Înalt Excelența Ta să te retragi din Scaun, făcând loc altcuiva?¹⁸⁰

Mitropolitul a răspuns lui Hannia a doua zi, 3/15 aprilie 1885, negând toate acuzațiile și exprimându-și adevăratul la principiile Statutului Organic. Este exact citatul de la începutul acestui studiu.

3. Prin transparența în prezentarea rezultatelor acestor sinoade, prin grija Consistoriilor, toate protocoalele forurilor legislative ale Bisericii (Sinoade eparhiale și Congres) au fost publicate și puse în vânzare în librăriile eparhiale. Prin aceasta, toți cei care erau interesați, puteau afla lista personalului administrativ bisericesc, proiectele legislative ale

Ioan Hannia

Consistoriilor, propunerile diferiților deputați, dezbaterile care aveau drept rezultat concluzile votate. Transparente erau și bugetele episcopilor și mitropoliei, până la ultimul crucer sau filler, toate aceste bilanțuri financiare putând fi citite de cei interesați. Protocoalele Sinoadelor arhidiecezane între anii 1870-1918 însumează nici mai mult și nici mai puțin decât 7655 pagini! Iar cele ale Congreselor Național-Bisericești 3668 pagini!¹⁸¹

Tratatul pentru unificarea bisericească de după 1918. Lupta ardelenilor pentru păstrarea principiilor șaguniene

La câteva luni de la Marea Unire, anume la 23 aprilie 1919, Sinodul episcopal din Mitropolia Ardealului a decis integrarea sa în Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe din Vechiul Regat. Unificarea bisericească între Ardeal și Vechiul Regat trebuia înfăptuită cu anumite condiții: „Sinodul nostru constată necesitatea de a uniformiza organizațiunea Bisericii din întreg Regatul Român, introducându-se – fără a abandona caracterul de Biserică dominantă sau de Stat – o autonomie perfecționată pe baza experiențelor, ce le avem noi după o practică de 50 de ani de viață bisericească constituțională, având a se admite și mirenii în corporațiunile bisericești de natură administrativă, culturală, financiară, umanitară, socială și electorală, și susținând dregăturile ierarhice ale preoților și episcopilor, respectiv ale sinodului episcopal, ca suprema autoritate conducătoare a Bisericii”¹⁸².

Apoi, în iunie 1919 s-au întrunit la Sinaia reprezentanți ai tuturor Bisericilor, din Vechiul Regat și din provinciile alipite. Conducătorul acestei consfătuiri, mitropolitul Pimen al Moldovei („conducător ad-interim al Bisericii din Patria Mamă”¹⁸³) a declarat că „așteaptă de la ardeleni, bucovinenii și basarabeni o mare înrăurire asupra autonomiei bisericești din Regat, fiindcă aici luptele politice de partid au atins adeseori în mod dureros și păgubitor interesele Bisericii”¹⁸⁴.

1. Scurtă prezentare a Bisericii Ortodoxe din Regatul României

Așadar, mitropolitul moldovean privea spre frații săi ortodocși ca spre o izbăvire. Și avea motive destule pentru aceasta. Din lipsă de spațiu voi prezenta foarte pe scurt situația Bisericii din Regat înainte de 1918.

1.1. Ea era o Biserică de Stat, fiind considerată în Constituția din 1866 drept „dominantă”¹⁸⁵. Prin urmare, se bucura de tot sprijinul Statului¹⁸⁶, chiar și simpla ponegrire a unui preot sau a cultului ortodox, pe stradă, fiind pedepsită de Codul penal¹⁸⁷.

1.2. La conducerea Bisericii se afla Sf. Sinod, alcătuit din cei doi mitropoliți ai țării (cel din București purta titlul de *mitropolit primat*), din cei șase episcopi sufragani și din toți episcopii titulari¹⁸⁸ din România. În competența Sf. Sinod se aflau doar „afacerile spirituale, canonice și disciplinare”¹⁸⁹. Grija pentru afacerile școlare, epitropești și fundamentale, care în Biserica ardeleană erau rezolvate de organe mixte bisericești (formate din clerici și laici) a fost preluată de autoritățile guvernamentale¹⁹⁰. Biserica din Regatul României era singura Biserică Ortodoxă care nu avea nici o autoritate în administrarea averilor bisericești. Doar în parohii a fost permisă, în 1893, înființarea unei epitropii, alcătuită din trei membri: preotul paroh și doi mireni, unul numit de Ministerul Cultelor, cel de-al doilea ales de credincioși și confirmat de prefect (în parohiile rurale) sau chiar de ministru (în parohiile urbane)¹⁹¹. În 1902 a fost înființată așa-numita *Casă a Bisericii*, un organism financiar, care administra toate fondurile bisericești¹⁹².

1.3. Ingerința Guvernului nu se mărginea doar la chestiunile material-administrative, ci și la cele spirituale. Astfel, Ministrul Cultelor asista la toate întrunirile sinodale, cu vot consultativ. Iar deciziile Sf. Sinod trebuiau să fie supuse, prin ministrul Cultelor, sancționării regale. Ingerința statului era și mai mare în privința alegerii ierarhilor. Acest act era

efectuat de un Colegiu electoral din care făceau parte membrii Sf. Sinod, precum și toți deputații ortodocși din Parlamentul țării. “Felul de alegere al episcopilor îi supunea fluctuațiilor și intereselor politice”⁹³. În cazul vacantării unui scaun episcopal și mitropolitan, miniștrii Cultelor făceau tot posibilul ca să fie ales un client politic al partidului lor. Au existat și cazuri în care cei de la guvernare s-au străduit să-l detronizeze pe mitropolitul aflat în funcție și considerat a fi “de-al opoziției”⁹⁴.

1.4. Autoritatea Sf. Sinod în societatea civilă scăzuse cât se poate de mult, și aceasta din propria vină. Sinodalii constituiau o clasă privilegiată de clerici superiori, total dezinteresați de soarta preoțimii de rând. “Sinodul rămânând cu totul izolat de restul clerului, era ca un arbore despărțit de rădăcinile prin care îi vine viața. De aceea îl vedem că timp de 37 de ani el nu are nici o inițiativă și nici o influență, în nici una din ocaziile în care s-au agitat interesele mari ale Bisericii.. Ar fi nedrept să se zică că Sinodul a fost cauza vreunei scăderi a Bisericii; este însă cert că, redus la un rol mai mult onorific, la rezolvarea câtorva chestii curente de disciplină și de administrație, și, mai ales lipsit de contact cu clerul, prin care să se stabilească un curent de viață organică în întreaga Biserică, el nu putea să dea mai mult decât ceea ce a da”⁹⁵.

În loc să fie adevărați cârmuitori spirituali ai poporului, episcopii au permis intrarea în Sinod a unui “duh rău”, iar urmările au fost: “intri, uneltiri, machinațiuni, bizantinism cât poțtești!” Sistemul clientelar în rândurile tagmei clerului superior din Regatul României a luat amploare, “intronând astfel în Biserica română un sistem de cea mai curată proveniență bizantină”⁹⁶. În asemenea condiții, implicarea Statului în viața Bisericii a fost, potrivit lui Ioan Gh. Șavin, o necesitate. Statul a fost nevoit să ia măsuri, în 1893, pentru îmbunătățirea salarizării preoților, precum și pentru înlăturarea numeroșilor preoți fără pregătire dar care fuseseră hirotoniți de episcopi în schimbul unor sume de bani. Rezultatul: *Legea asupra clerului mirean și seminariilor*. “În momentul propunerii legii, a fost o necesitate. *Ea ținea la întronarea legalității și suprimarea abuzurilor în Biserică*. Situația ajunsese așa de grea, încât de pretutindeni se cerea acest lucru de către preoțimea de mir, care nu stătea deloc bine nici atunci, cum nu stătuse nici mai înainte, cu sau fără secularizarea averilor mănăstirești. Această tendință a legii de a stabili în Biserică un regim de ordine și legalitate se constată în fiecare capitol”⁹⁷.

1.5. În 1909, ministrul Spiru Haret a încercat să continue procesul de instaurare a legalității și constituționalismului în Biserică. Modelul său a fost reforma șaguniană, care se baza pe concepția conform căreia Biserica era un organism viu, și nu o afacere a episcopilor:

Ca termen de comparație, să ne aruncăm ochii peste munți, unde colaborarea frățească a tuturor membrilor Bisericii, arbierei, cler mirean și simpli laici, face să circule în Biserică o viață așa de intensă și de binefăcătoare. Pe când la noi prăpastia dintre clerul de sus și cel de jos, consacrată prin Legea din 1872, se adâncea tot mai mult și se da pe față prin semne îngrijorătoare..., în Ardeal îi găsim pe toți uniți într-o muncă comună, care ridică așa de sus și Biserica și neamul însuși (...). Șaguna se aflase și el în fața unei situații analoge. Opera lui a constatat într-o utilizare în modul cel mai rațional forțele de care dispunea, și de a da puțința să se dezvolte și să devină utile și forțele care erau încă în stare latentă. S-a văzut splendidul rezultat la care a ajuns. A se întreprinde

însă deodată și la noi o operă ca a lui Șaguna în toată întregimea ei, nu se putea acum trei ani. Șaguna știuse să se folosească de un concurs de împrejurări favorabile care la noi lipseau; și de altă parte, chestia prezintă la noi oarecare greutate cu care Șaguna nu avuse a se lupta. De aceea, ambiția noastră în 1909 nu putea merge până a voi să facem și noi atâta cât făcuse el. Aveam însă și puțința, și datorința, de a face să dispară cel puțin inconvenientele cele mai evidente pe care experiența le dăduse pe față în Legea din 1872; să cercăm a face din cler o forță socială, vie și activă, pusă în slujba națiunii; să căutăm să apropiem cât se va putea mai mult clerul de sus și cel de jos, pentru a înlesni acțiunea lor comună, pentru a mări autoritatea celui dintâi și încrederea în sine a celui de-al doilea”⁹⁸.

Episcopii s-au opus, considerând acest organism drept monopolul lor. Drept urmare, Haret a instituit un *Consistoriu Suprem Bisericesc*, alcătuit pe o oarecare reprezentativitate a preoțimii de mir. În Consistor urmau să intre membrii Sf. Sinod, apoi un profesor de la Facultățile de Teologie (care trebuia să fi cleric și ales de profesorii celor două facultăți din București și Iași), un profesor de la Seminariile teologice, doi stareți de mănăstiri (unul din fiecare mitropolie a țării) și, apoi, 17 clerici (câte trei din eparhiile Bucureștiului, Iașului și Râmnicului, câte doi din eparhiile de Roman, Huși, Dunărea de Jos - Galați și câte unul din eparhiile de Buzău și Argeș), aleși de preoții din respectivele eparhii⁹⁹. Referitor la modul de efectuare a acestor alegeri a fost emis un regulament special, care lăsa loc la abuzuri¹⁰⁰. Și, într-adevăr, alegerile s-au desfășurat după toate regulile democrației originale dâmbovițene¹⁰¹.

1.6. În urma schimbării de Guvern, din 1910, ministrul conservator Arion a modificat legea, astfel că “temutul Consistor s-a transformat cu timpul, mai ales după modificările din 1911, într-o nouă ediție, ceva mai diluată și mai anemică a Sf. Sinod”¹⁰². Iar “compromisul care a rezultat, s-a văzut în hibrida existență a noii instituții, care voia să fie o mare reformă și n-a fost decât o nouă și inutilă formă”¹⁰³. Noua creație nu a fost doar o “inutilă formă”, ci una care a încurcat și mai mult viața bisericească, deoarece “Sf. Sinod nu avea nici el atribuțiuni destul de lămurite și își aroga câteodată și dreptul de a se ocupa cu tot felul de chestiuni administrative bisericești, care ar fi fost numai de competența Consistoriului. Va să zică era aci o completă confuziune de atribuțiuni, care nu se mai poate perpetua, decât spre vădita pagubă a intereselor bisericești”¹⁰⁴.

2. Comisia de 15 și punctele de divergență între ardeleni și tradiționaliști

La 30 noiembrie 1919 a avut loc prima întrunire a Sf. Sinod al României Mari. La 18 decembrie, episcopul de Caransebeș, Miron Cristea, a fost ales în funcția de mitropolit primat, iar de Anul Nou 1920 a fost înscăunat.

În septembrie 1920 a fost convocată așa-numita *Constituantă bisericească*. Aceasta era compusă din reprezentanți a patru Mitropolii (Ungrovlahia, Moldova, Ardealului, Bucovinei) și a Arhiepiscopiei Basarabiei. Un comitet de 15 membri (câte trei din fiecare Biserică) a primit însărcinarea de a elabora un proiect de Statut de organizare a Bisericii Ortodoxe Române Unitare. Aceasta a emis mai multe anteproiecte, discuțiile fiind destul de lungi și anevoioase¹⁰⁵.

Totuși, toți membrii Constituantei erau de acord ca să accepte Statutul Organic drept bază de discuții¹⁰⁶, deoarece

era considerat cea mai progresistă constituție bisericească în lumea ortodoxă. Cu toate acestea, ea ar fi răsturnat cu totul organizația Bisericească din Vechiul Regat.

2.1. Încercare de octroiere, din partea Guvernului

Fiind interese mari la mijloc, “la 5 februarie 1920, prin surprindere, s-a votat în Senatul României întregite, un articol unic, prin care se încerca unificarea bisericească dintr-o singură trăsătură de condei”¹⁰⁷. La protestul ardelenilor (care, în culmea ironiei, participau la alianța guvernamentală), proiectul de lege a fost retras.

Acest articol i-a îndârjit pe ardeleni¹⁰⁸. Drept urmare, și pozițiile deputaților din Congresul Bisericesc al Mitropoliei ardeleni au devenit mai nuanțate. La Congresul național-bisericesc din anul 1920, ședința din 25 februarie, deputatul Silviu Dragomir a arătat că este nevoie de o analiză profundă pentru “a căuta o cale de mijloc între vechiul absolutism ierarhic și între noile principii de constituție democratică, pe care i-a arătat-o mintea luminată a nemuritorului arhiepiscop și mitropolit Andrei Șaguna”. Prin urmare, deputații congresuali au decis adoptarea cât mai repede a unificării Bisericii românești, dar cu condiția ca aceasta să fie efectuată pe cale constituțională, respectând autonomia și tradițiile Bisericii Ortodoxe din Ardeal¹⁰⁹. Totodată, au declarat că “nu renunță la nici unul din drepturile asigurate în *Statutul Organic* și recunoscut, prin Decretul de lege nr. 3631 din 11 decembrie 1918, îndeosebi nu renunță a-și alege pe episcopii și mitropolitul său, precum și celelalte organe bisericești conform cu dispozițiile acestei legi organice”¹¹⁰.

Prin urmare, după veche uzanță din Mitropolia Ardealului, în zilele de 28 februarie 1920 a fost convocat, la Sibiu, Congresul electoral, care l-a ales pe Nicolae Bălan drept mitropolit al Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului¹¹¹.

În anul 1921, Consistoriul mitropolitan a propus ca, în urma înființării episcopiei Clujului¹¹², din teritoriul arhidiecezei Transilvaniei, această Arhidieceză să-și schimbe numele, din Arhidieceza Transilvaniei, în Arhidieceza de Alba-Iulia și Sibiu¹¹³.

2.2. Principalele puncte de divergență între reprezentanții ardelenilor și tradiționaliștilor de peste muniți

au fost următoarele:

- Participarea mirenilor în administrarea treburilor bisericești. Principiul reprezentativității și a participării laicilor în organismele bisericești nu puteau fi acceptate peste muniți. De dragul “unității”, chiar și unii ardeleni erau dispuși să renunțe la acest principiu de drept bisericesc ardelean. Astfel, Ion Matei a susținut ideea că *Statutul Organic* nu era șagunian, ci i-a fost impus lui Șaguna de Congresul din 1868¹¹⁴. Iar Miron Cristea, devenit mitropolit primat, afirma că susținea o reprezentare egală a clericilor și mirenilor¹¹⁵. Cu toate acestea, Congresul și Sinoadele din Ardeal susțineau în continuare menținerea principiului reprezentării laicilor în proporție de 2/3 în toate organele bisericești;

- Menținerea unor corporațiuni legislative și executive ale mitropoliilor¹¹⁶. Conform *anteproiectelor Comisiei de 15*, vechile organe mitropolitane din Ardeal ar fi trebuit să fie înlocuite de instanțele centrale, de la București, ceea ce însemna că, nivelul superior episcopilor ar fi fost nu cel al mitropoliei provinciale, ci a mitropoliei primațiale de la București. Se continua astfel vechea tradiție din Regat, în care Mitropolia

Moldovei nu constituia o provincie bisericească distinctă, ci supusă centrului de la București;

- Principiul electiv. În nici o altă provincie bisericească românească nu exista tradiția sufragiului universal și a alegerii tuturor organelor bisericești. Importanța cea mai mare o deținea alegerea ierarhului. Tradiția României antebelice nu permitea o autonomie în acest sens¹¹⁷.

- Distincția între autoritatea sacramentală a episcopatului și administrația epitropescă, aflată în Transilvania în grija Senatului epitropesc, alcătuit din clerici și laici. Reprezentanții Bisericilor neardelene cereau ca episcopii să aibă drept de apel la Sf. Sinod împotriva deciziilor Adunărilor (Sinoadelor) eparhiale. Dar, potrivit deputatului V. Moldovan, “această dispoziție zădărnicește întreg rostul constituționalismului și întronează pe o ușiță din dos absolutismul ierarhic. Se produce o confuziune de atribuțiuni, atunci când chestiuni de natură administrativă economică se supun, în caz de conflict, unui for curat dogmatic și spiritual, cum e Sf. Sinod”¹¹⁸.

2.3. Constituția României din 1923 și tratativele de unificare bisericească

Încă înainte ca reprezentanții Bisericilor Ortodoxe românești să ajungă la un consens în privința organizării, autoritățile guvernamentale au emis Constituția din 1923. Articolul 22 privea chestiunile religioase:

Biserica creștină ortodoxă și cea greco-catolică sunt Biserici românești. Biserica Ortodoxă Română, fiind religia mării majorități a românilor, este Biserica dominantă în Statul Român; iar cea Greco-Catolică are întâietatea față de celelalte culte. Biserica Ortodoxă Română este și rămâne neatârnată de orice chiriarchie străină, păstrându-și însă unitatea cu Biserica ecumenică a Răsăritului, în privința dogmelor. În tot Regatul României, Biserica creștină Ortodoxă va avea o organizare unitară, cu participarea tuturor elementelor ei constitutive, clerici și mireni. O lege specială va statornici principiile fundamentale ale acestei organizații unitare, precum și modalitatea după care Biserica își va reglementa, conduce și administra, prin organele ei proprii și sub controlul Statului, chestiunile sale religioase, culturale, fundamentale și epitropesci. Chestiunile spirituale și canonice ale Bisericii Ortodoxe Române se vor regula de o singură autoritate sinodală centrală. Mitropoliții și episcopii Bisericii Ortodoxe Române se vor alege potrivit unei singure legi speciale.

Se poate constata că acest articol a avut, într-o mare măsură, drept inspirație legea fundamentală din 1866. Acest fapt a fost condamnat de ardeleni. Chiar cu doi ani înainte de votarea Constituției, Congresul Național-Bisericesc din Ardeal ceruse să nu se specifice nimic de vreun control al Statului, ci doar al Regelui (în conformitate cu legile maghiare), deoarece “formula *controlul statului* duce în mod fatal la conflicte cu organe inferioare ale statului”¹¹⁹.

După cum se știe, partidele de opoziție nu au participat la votarea Constituției din 1923. Din acest motiv, Ioan Lupăș a înaintat o critică serioasă noii legi fundamentale a României Mari doar cu prilejul discutării Legii de Organizare a Bisericii Ortodoxe. A arătat că principiul autonomiei bisericești era încălcat în mod flagrant, deoarece, mai întâi, specifică foarte clar că “întreaga Biserică va avea o singură autoritate sinodală centrală și că toți episcopii vor fi aleși potrivit unei singure legi speciale. Vedeti câte dispozițiuni de amănunt cu privire la Biserica dominantă? ... De aceea regretul nostru este cu atât

Vechea clădire a Institutului Teologic din Sibiu

mai mare, cu cât, ajunși în cadrul României întregite, vedem Biserica noastră încâtușată într-o măsură mai mare decât toate celelalte confesiuni minoritare”. În al doilea rând, afirma Lupaș, în constituția din 1923 “lipsește cu desăvârșire ... cuvântul de *autonomie* sau *autodeterminare* sau *autolegislățiune* bisericească”, deoarece Vintilă Brătianu “a declarat în mod hotărât că este în contra introducerii acestui cuvânt în textul Constituțiunii. Astfel a rămas cuvântul eliminat”¹²⁰.

Guvernul liberal știa însă ce dorea: uniformizarea organizării bisericești pe tot cuprinsul României Mari. Acest fapt însă nu a fost pe placul ardelenilor. Dorind să apere principiile șaguniene, nu au fost dispuși la compromisuri prea mari. Astfel că după ce Sinodul a votat un nou proiect de constituție bisericească, “Mitropolia Ardealului a întârziat cu răspunsul. Din această cauză, chestiunea redactării definitive.. a trebuit să se amâne un an și jumătate aproape, până în octombrie 1923. Atunci Mitropolitul Primat a convocat Comisiunea de unificare pentru a face o ultimă revizie proiectelor și a le da forma definitivă”¹²¹. Drept urmare, a fost elaborat un ultim Proiect de Statut de Organizare bisericească, care permitea fiecărei mitropolii să se organizeze conform vechilor tradiții legislative.¹²² “Dar și de astă dată Mitropolia de peste Munți a făcut rezerve, cerând ca organizațiunea ei să rămână și mai departe în cadrele Statutului Organic”¹²³.

În aceste condiții, Guvernul liberal, dorind să înlăture “starea de mozaic din Biserica”¹²⁴, a emis propriul proiect de organizare bisericească¹²⁵, discutat în lunile martie-aprilie 1925

în Parlamentul României. A fost sancționat de rege la 4 mai și publicat în Monitorul Oficial două zile mai târziu¹²⁶.

2.4. Statutul de organizare bisericească din 1925

Se poate afirma că Statutul din 1925 a avut la bază principiile Statutului Organic din Ardeal. Au existat însă diferențe destul de însemnate. Iată cele mai importante:

- Autonomia față de stat a avut de suferit. Aceasta se poate constata chiar și din faptul că *Statutul de organizare bisericească* (cu 178 de articole) constituia de fapt o anexă la *Legea pentru Organizarea Bisericii Ortodoxe Române* (46 de articole). Spre deosebire de Statutul Organic, elaborat de Congresul Național-Bisericesc și sancționat de autoritățile de stat, noua constituție eclesială din 1925, a fost votată de Parlamentul țării. Observațiile organului bisericesc reprezentativ din Ardeal, singurul care ar fi avut dreptul să revizuiască propria constituție, au rămas fără urmări;

- A fost introdus un centralism chiar și în interiorul Bisericii. Spre deosebire de constituția ardeleană din 1868, care începea cu parohia și continua, în ordine ierarhică, până la mitropolie, Statutul din 1925 cuprindea două părți. Cea dintâi era dedicată organelor centrale de conducere bisericești, cea de-a doua diferitelor corporațiuni, începând de la parohie până la eparhie. Astfel, “ordinea organică” a Statutului șagunian a fost înlăturată;

- A fost acordat un rol mult mai mare “elementelor personale conducătoare” din Biserică. Astfel, spre deosebire de Statutul șagunian, au fost introduse paragrafe speciale referitoare la preoți, protopopi și ierarhi;

• Autonomia eparhiilor a fost restrânsă, deoarece acestea au pierdut dreptul de a-și alege ierarhul. Modalitatea alegerii a fost stabilită nu de Statutul bisericesc, ci de Lege. Episcopii urmau să fie aleși de un colegiu electoral, alcătuit din membrii Adunării (Sinodului) eparhial și din cei ai Congresului Național-Bisericesc, precum și de: primul ministru, ministrul Cultelor, președintele Camerelor parlamentare, președintele Inaltei Curți de Casație, președintele Academiei Române, rectorii universităților și decanii facultăților de teologie (§ 12 din Lege). Chiar în timpul discutării Statutului în Parlament, deputații Congresului Național-Bisericesc de la Sibiu au protestat împotriva acestui mod de alegere. Raportorul comisiei congresuale speciale de unificare bisericească, Silviu Dragomir, a arătat că “dreptul eparhiilor de a hotărî însăși alegerea arhierilor săi este un corolar indispensabil al întregului organism constituțional în așa măsură, încât ni se pare cu neputință a abandona vechile uzanțe care au contribuit în largă măsură la stabilirea și afirmarea autorității ierarhilor noștri”. În urma discuțiilor, Congresul a propus, în concludul său, următorul compromis: “alegerea se face de adunările eparhiale sau arhiepiscopale în locul lor de reședință, completându-se cu un număr egal de membri ai Congresului Național-Bisericesc, trași la sorti”. Nu s-a ținut însă seama de propunerea de la Sibiu¹²⁷;

• Principiul constituțional a avut de suferit. Deși s-a păstrat separarea puterilor, totuși principiul reprezentativ-electiv nu a mai fost pe deplin respectat. Sinodul parohial (numit acum Adunare parohială) nu a mai avut dreptul de a alege parohul. De asemenea, nici membrii forului legislativ suprem (Congresul Național Bisericesc) nu mai erau aleși prin sufragiu universal, ci fiecare Sinod (acum Adunare eparhială) alegea dintre membrii săi câte șase reprezentanți;

• Organele protopopești urmau să existe doar acolo “unde trebuințele vor cere și împrejurările vor îngădui” (§ 65 din Statut). Ioan Lupaș, fost protopop de Săliște, a afirmat, pe bună dreptate, în discursul său parlamentar, că această prevedere constituia un îndemn la trândăvie¹²⁸;

• Organele mitropolitane au fost desființate aproape cu totul. Au fost menținute doar trei *Consistorii spirituale mitropolitane* (la București, Iași și Sibiu), ca instanțe de apel. Congresul Național-Bisericesc de la Sibiu, din 3 martie 1925, a cerut ca un asemenea consistoriu să existe în fiecare mitropolie¹²⁹; Totuși, Mitropolia Ardealului a dobândit dreptul de a-și menține Congresul, cu organul executiv, “cu aceleași atribuțiuni, afară de aceea a alegerii arhiepiscopului și mitropolitului”, până la rezolvarea afacerilor comune episcopilor acestei provincii bisericești (§ 38 din Lege). Drept urmare, au mai fost organizate Congrese Național-Bisericești ale Mitropoliei Ardealului în 1927 și 1933.

• Organele legislative și executive ale Bisericii, anume Adunările și Consiliile (fostele Consistorii) eparhiale nu au mai avut dreptul de a emite decizii irevocabile, deoarece puteau fi apelate de ierarh. Aceasta a fost cea mai gravă inovație a Statutului din 1925. Congresul de la Sibiu a protestat cu fermitate. Silviu Dragomir afirma, în aceeași ședință congresuală din 3 martie 1925 că “pe cât de dăunătoare ne par asemenea restricțiuni pentru liniștea internă a Bisericii și pentru armonia dintre ierarh și organele ce-i sunt date pentru o colaborare întemeiată pe principiul constituțional, tot pe atât de redus va fi rolul unor adunări care pot fi considerate, cu drept cuvânt, ca simple adunări consultative”. Congresul și-a însușit viziunea deja pe atunci

celebrului istoric Silviu Dragomir. Însă și mitropolitul Nicolae Bălan a protestat: “Cerem suprimarea articolelor 141 și 142 din Statut, articole prin care s-a făcut atârnată de episcop executarea unor concluse ale Adunărilor eparhiale. Am fericirea să fac împreună cu frații episcopi declarația că renunțăm la acest drept. Noi nu l-am revendicat niciodată, fiindcă ne-am dat seama că orice hotărâre trebuie să iasă din înțelegerea desăvârșită a clerului și poporului deopotrivă”¹³⁰.

Statutul de Organizare a BOR din 1948 și principiile șaguniene

S-a putut constata cum, în 1925, o parte din principiile constituționalismului șagunian au fost suspendate. Vechile Sinoade eparhiale, numite acum *Adunări eparhiale*, au devenit simple foruri consultative ale ierarhilor. Acest fapt se poate constata și numai din răsfoirea “Protocoalelor Adunărilor Eparhiale”. Nici nu este de mirare că, în locul vechilor interpelări, care urmăreau înlăturarea posibilelor abuzuri, au fost votate concluse precum acesta: “Se ia cu aprobare la cunoștință și adunarea exprimă bucuria sinceră și mulțămita sa respectuoasă I.P.S. Sale Mitropolitului, că în calitate de reprezentant al Bisericii dominante a României Mari, a știut să se impună prin ținuta Sa și prezentare demnă reprezentanților tuturor celorlalte confesiuni” de la Congresul ecumenic din Stockholm¹³¹. Iată un alt exemplu: “Se ia cu aprobare la cunoștință, și în special își exprimă satisfacția, că misiunea internă se dezvoltă și înfăptuiește atât de frumos și cu rezultat în și prin catedrala din Sibiu, care de fapt a fost în trecut și va trebui să rămână pururea un factor de lumină, sanctuar de inspirație și izvor de primenire sufletească pentru întreaga arhidieceză, și să stea pururea în fruntea celorlalte biserici ortodoxe române”¹³². Erau exprimări redactate la doar un an după intrarea în vigoare a Statutului din 1925. Și parcă recunoaștem în ele o prefigurare a limbajului din ziarele care vor vedea lumina tiparului o jumătate de secol mai târziu !...

Totuși, și așa, Statutul din 1925 nu a fost pe placul multora. În 1935, Consiliul Central Bisericesc (organul executiv suprem al Bisericii) a emis un proiect de modificare a Statutului BOR. Se preconiza: dreptul Sinodului de a dizolva corporațiunile superioare; reducerea membrilor Adunărilor Eparhiale și ale Congresului Național-Bisericesc; alegerea deputaților eparhiali doar de către reprezentanții Consiliilor parohiale și nu de către toți credincioșii, prin vot universal; reducerea instanțelor disciplinare la două (deci înlăturarea Consistoriului spiritual mitropolitan)¹³³. Nicolae Bălan a protestat energic împotriva acestei încercări de a înlătura și mai mult principiile șaguniene din viața Bisericii. Iar modificarea a rămas în fază de proiect.

După 1938, în timpul dictaturii lui Carol II, nu s-a mai permis convocarea Congresului Național Bisericesc. De asemenea, nu s-a dat voie să se organizeze alegeri pentru Adunările eparhiale, ele fiind amânate fără termen.

După război, autoritățile comuniste au avut propriile politici față de Biserică. La 8 mai 1947, Adunarea Deputaților (cea rezultată în urma alegerilor fraudate din 19 noiembrie 1946) a votat o lege, publicată în *Monitorul oficial* din 30 mai, prin care s-a prevăzut:

Mandatul membrilor actualelor Adunări Eparhiale se consideră

*prelungit până la alegerea membrilor noilor Adunări Eparhiale. Locurile devenite vacante prin deces, prin strămutarea domiciliului sau reședinței în afara eparhiei... se va completa de către o comisie care va funcționa în fiecare Eparhie. Comisiunea va fi compusă dintr-un reprezentant al Chiriarbului respectiv sau locțiitorului său, un reprezentant laic al Ministerului Cultelor și un reprezentant al Adunării Eparhiale, ales prin tragere la sorți... Comisiunea va propune câte o singură persoană pentru completarea fiecărei vacanțe. Persoana propusă de Comisiunea va trebui să aibă agrementul motivat al Ministerului Cultelor...*¹³⁴

Aceeași lege a actualizat împărțirea administrativ-teritorială a Bisericii, conform noilor granițe. Tot odată, a fost modificat și articolul 12 din Legea pentru Organizarea Bisericii, referitor la alegerile de ierarh, stabilind că, pe lângă Corpul electoral format din Congresul Național-Bisericesc, Adunarea Eparhială și principalii dregători ai Statului, urmau să ia parte¹³⁵:

La alegerea mitropoliților, toți membrii Adunării Deputaților, bărbați ortodocși, aleși în circumscripția electorală a Mitropoliei respective; la alegerea episcopilor, toți membrii Adunării Deputaților, bărbați ortodocși, aleși în Eparhia respectivă.

Ășadar s-a revenit la vechile prevederi din 1872.

Însă tot în ziua 30 mai 1947 a fost publicată și o lege care a decis¹³⁶:

Art. 1. Preoții și diaconii celor două Biserici românești vor fi puși în retragere din oficiu la împlinirea vârstei de 70 de ani...

Art. 3. Vicarii eparhiali, consilierii referenți, directorul Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, canonicii, secretarii eparhiali, revizorii, eclesiarhii și canonarhii vor fi puși în retragere din oficiu la vârsta de 60 de ani...

Art. 7. Arhierii vicari, episcopii, arhiepiscopii și mitropoliții Bisericii Ortodoxe Române, deveniți improprii funcțiunii lor, din cauza unor invalidități fizice sau de altă natură, vor putea fi puși în retragere la cererea Ministerului Cultelor, în urma avizului conform al unei comisii speciale, primind o sumă lunară egală cu salariul gradului respectiv, fără altă indemnizație, având însă dreptul la îngrijire și întreținere într-una din mănăstiri pe tot timpul cât locuiesc în mănăstire. Comisiunea specială de mai sus va fi alcătuită din: un delegat al Ministerului Cultelor, ca președinte, care va putea fi și medic; un magistrat delegat de Ministerul Justiției și un delegat al Sf. Sinod...

Art. 12. Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române nu este supus prevederilor acestei legi.

Cu alte cuvinte, noii guvernanți comuniști au găsit un mijloc potrivit de șantaj, episcopii neavând de ales decât să fie docili sau să fie internați în mănăstire.

Legile din 30 mai 1947 a rămas în funcție aproape doi ani. La 16 august 1947 a fost ales, în conformitate cu prevederile ei, noul mitropolit al Moldovei: Justinian Marina¹³⁷, viitorul patriarh al României. La 18 noiembrie 1947 a fost convocat, în sesiune extraordinară, Congresul Național Bisericesc¹³⁸. Apoi, la 20 noiembrie 1947 a fost ales Firmilian Marin în funcția de arhiepiscop al Craiovei, iar o zi mai târziu, Sebastian Rusan ca episcop al Maramureșului¹³⁹.

Încă din 1938, când forul suprem legislativ nu a mai putut fi convocat, Sf. Sinod a trebuit să preia și funcția legislativă a acestuia. Autoritățile dictatoriale considerau mai simplu și mai eficient să trateze doar cu ierarhia bisericească. Când s-a dorit înființarea Mitropoliei Banatului, Ministerul Cultelor „a

cerut” avizul Sf. Sinod. În ședința sinodală din 3 iulie 1947, mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, a lipsit. Însă sufragantul său, Nicolae Popovici de la Oradea, a cerut să se păstreze numai mitropoliile istorice și să se ceară avizul mitropolitului Bălan, „ca mitropolit canonic de la care urmează să se despartă noua Mitropolie și avizul Episcopiei Caransebeșului propusă în proiectul de lege pentru înființarea acestei Mitropolii, să-i fie sufragana”. Autoritățile erau însă ferme. Patriarhul Nicodim nu a fost de acord cu prepunerea ierarhului orădean (care, ulterior, în 1950, va fi pus în retragere de autorități) afirmând tranșant că „Sf. Sinod este autoritatea supremă în Biserică, singurul în drept să dispună pentru înființarea unei Mitropolii”. Drept urmare, „Sf. Sinod cu unanimitate de voturi primind propunerea I.P.S. Patriarh Nicodim, aprobă înființarea Mitropoliei Banatului; ca urmare dă aviz favorabil la proiectul de lege întocmit de Ministerul Cultelor”¹⁴⁰. Democrația populară dădea roade și în Biserică, inclusiv în Sf. Sinod. Adunarea Deputaților (și nu Congresul Național Bisericesc) a legiferat apoi ridicarea arhiepiscopiei Timișoarei la rang de mitropolie. „Înființarea Mitropoliei Ortodoxe Române a Banatului este încă o dovadă a deosebitei atenții pe care o are guvernul, în frunte cu d. Prim ministru Dr. Petru Groza, față de Biserică”, considerau cu emfază redactorii revistei „Biserica Ortodoxă Română”¹⁴¹.

În august 1948 a fost votată Legea Cultelor, care prevedea, în art. 56, că “toate cultele religioase sunt datoare a-și înainta statutul lor de organizare, pus în concordanță cu prevederile legii de față în termen de trei luni de la data publicării prezentei legi, Ministerului Cultelor, în vederea aprobării lor”¹⁴². Biserica Ortodoxă Română s-a conformat prima cerințelor acestei legi. Statutul a fost elaborat și, într-un curat stil al *democrației populare*, Proiectul de Statut a fost “votat cu unanimitate de Sfântul Sinod, în ședințele de la 19 și 20 octombrie 1948”¹⁴³. Congresul Național Bisericesc, forul legislativ suprem, nu a avut nici un drept să revizuiască vechea constituție bisericească. Aceasta a intrat însă în vigoare abia după aprobarea sa de către autoritățile guvernamentale comuniste, printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, semnat de C. I. Parhon și Marin Florea Ionescu, la 23 februarie 1949¹⁴⁴.

Scopul autorităților comuniste a fost acela de a întări centralismul în Biserică, pentru a o putea controla mai eficient. Nu este de mirare că a fost creată o Administrație Patriarhală deosebit de puternică.

Pe de altă parte, principiile Statutului Organic au fost înlăturate aproape cu totul. Astfel, de exemplu:

- Separarea puterilor nu mai este vizibilă, forurile așa-zis legislative și executive din parohii și eparhii având aproape aceleași atribuții. “Forul executiv” a devenit “organul permanent” al corporației legislative;

- Sufragiul universal a dispărut cu totul. Membrii Adunării eparhiale sunt aleși de delegați ai Consiliilor (nu Adunărilor) parohiale. Iar Adunările eparhiale aleg reprezentanți în Adunarea Națională Bisericească, supremul for legislativ al Patriarhiei;

- Corporațiunile protopopești au dispărut, și ele, cu totul, rămânând doar protopopul ca un organ de legătură între parohie și Eparhie;

- Dreptul de reprezentare a Bisericii nu mai este deținut de “elementele sociale” ale Bisericii, ci de cele personale;

- Mitropoliile nu mai au decât un rol onorific. Totuși, față de 1925, s-a prevăzut existența unor “sinoade mitropolitane”

alcătuite din episcopii sufragani ai mitropoliilor. Atribuțiile mitropoliților sunt: convocarea sinodului mitropolitan; prezidarea alegerii de episcopi sufragani; hirotonirea noilor aleși; de a vizita colegial, când va găsi de bine, Episcopii din Mitropolie; de a primi plângerile aduse împotriva episcopilor și arhiepiscopilor sufragani, a dispune cercetarea și a aduce la cunoștința Sfântului Sinod rezultatul acestora (art. 114);

• Principiul participării mirenilor la administrația bisericească a fost relativizat. Din forul suprem “reprezentativ” al Bisericii (*Adunarea Națională Bisericească*) fac parte și sinodali. Ceea ce e normal. Dar, ar fi trebuit ca, în aceste condiții, să fie mărit numărul “deputaților aleși”, adică trimiși în ANB de Adunările eparhiale. Din contră, el a fost însă redus la trei. Astfel, de exemplu, Arhiepiscopia Clujului este reprezentată în Adunarea Națională Bisericească de doi laici, un preot, un arhiepiscop și doi vicari. Adică de doi laici și patru clerici. Se respectă principiul de 1/3-2/3, însă invers. Două treimi clerici și o treime laici. “Terțialitatea” în sens șagunian este menținută doar în Adunările eparhiale.

Statutul din 1948 a fost modificat în mai multe rânduri, chiar și în perioada comunistă, de fiecare dată modificările fiind votate de Adunarea Națională Bisericească și aprobate de autoritățile guvernamentale. A fost tipărit pentru ultima oară, de Cancelaria Sf. Sinod, în revista centrală a Patriarhiei Române (“Biserica Ortodoxă Română”), în anul 2003¹⁴⁵.

*

Am prezentat, cât se poate de scurt, evoluția constituțiilor bisericești din ultimii 140 de ani. După cum s-a putut constata, din principiile șaguniene nu au rămas azi decât umbre. Primul pas în acest proces de relativizare a constituționalismului Statutului Organic a avut loc în 1925. Cu siguranță că, în condițiile de după Marea Unire, a fost necesară o anumită uniformizare. Și, din moment ce Spiru Haret nu putuse să introducă în Vechiul Regat ceea ce numea el “reforma șaguniană”, cu atât mai mult nu s-ar fi putut, 15 ani mai târziu, să se uniformizeze întreaga viață bisericească din România Mare prin aplicarea în totalitate a principiilor Constituției ardeleni.

Însă în 1938, în timpul dictaturii regelui Carol II, apoi în 1948, după instalarea definitivă a dictaturii „democrației populare a clasei muncitoare” a fost continuat procesul de relativizare a principiilor șaguniene. Atunci s-a petrecut ceea ce Șaguna avertizase: “impărecherea” dintre adepții absolutismului din afara și din interiorul Bisericii. În condițiile politice ale vremii ar fi fost de mirare să se întâmple altfel.

Dar astăzi? Care este situația? De 16 ani traversăm o continuă tranziție. Ne apropiem de sfârșitul celor două decenii preconizate de Silviu Brucan în 1990. Și parcă totuși începem să vedem progrese în instaurarea legalității în țara noastră. Biserica ar trebui să fie farul care să lumineze această cale spre legalitate și spre înlăturarea corupției. Însă, din păcate, în loc să vedem un far, asistăm la un puci și la schismă în Biserica ardeleană.

Cum de s-a ajuns la această schismă? Este întrebarea cu care am pornit acest studiu. Să fie din cauza ambițiilor personale și rivalității dintre unii ierarhi? Se poate răspunde afirmativ. Totuși, consider că un răspuns mult mai profund ar fi: lipsa constituționalismului în Biserica. Ambiții avem fiecare. Rivalități există peste tot, în toate societățile umane. Însă ceea ce deosebește societățile superioare de cele inferioare este cadrul legal, care nu doar că apără societatea de

ambițiile diferitelor persoane, ci îl apără și pe om de sine însuși. Societățile superioare sunt acelea care reușesc să pună stavilă corupției și abuzurilor, prin legalitate, transparență și echitate.

Statutul Organic al marelui mitropolit Andrei baron de Șaguna a reușit să contribuie într-o măsură mai mare decât oricare altă constituție bisericească de pe teritoriul României la apărarea legalității și înlăturarea abuzurilor din Biserică. Tocmai de aceea au luptat ardelenii cu atâta dârzenie pentru menținerea lui și după Marea Unire.

Dar Marea Unire e “istorie”! La fel și Statutul șagunian! Cine-și mai aduce aminte de el? Cine mai ține cont de principiile lui? Puțini. și, în orice caz, nu Cei șapte ierarhi din Ardealul central și de nord. Se consideră oare acești episcopi ca fiind ardeleni? Sau consideră ei că urmează tradiția ardeleană? Dacă da, atunci ar trebui să respecte testamentul spiritual al lui Șaguna și să nu considere simple propuneri ridicate în Sinod drept “decizii definitive și irevocabile”. Să consulte organele reprezentative ale eparhiilor lor. Și să lupte, asemenea lui Miron Romanul, Ioan Mețianu, Ioan Papp, Nicolae Bălan pentru apărarea constituționalismului în Biserică. Pentru revenirea la principiile șaguniene adevărate. Fiindcă acum nu mai suntem nici în 1909, nici în 1925, ci în 2006, când, după ieșirea din totalitarismul comunist, conlucrarea vie și organică între elementele personale și sociale din Biserică ar putea ajuta nu doar comunitatea eclesială, ci întreaga națiune.

Biserica, adică noi, credincioșii laici și clericii deopotrivă, avem obligația să medităm la destinul nostru și să conștientizăm că suntem puși în fața unei alegeri: ori revenim la legalitatea și viața creștină organică, instaurată în Biserică de marele mitropolit Andrei baron de Șaguna, ori preferăm absolutismul, “intronând astfel în Biserica Română un sistem de cea mai curată proveniență bizantină!”¹⁴⁶ Însă împotriva acestui sistem au luptat toți ardelenii care au înfăptuit Marea Unire. În 1925, Ioan Lupăș avertiza în Parlament că, în Biserica din Vechiul Regat, guvernată după principiul absolutist, “Sf. Sinod nu avea nici el atribuțiuni destul de lămurite și își aroga câteodată și dreptul de a se ocupa cu tot felul de chestiuni administrative bisericești, care ar fi fost numai de competența Consistoriului. Va să zică era aci o completă confuziune de atribuțiuni, care nu se mai poate perpetua, decât spre vădita pagubă a intereselor bisericești”¹⁴⁷.

Ar fi nu numai bine, ci chiar necesar, ca acum, când România este bine ancorată pe calea democrației și a legalității, să părăsim confuziile și toate acele “intrigi, uneltiri, machinațiuni, bizantinism cât poștești!”¹⁴⁸. În locul acestora să revinim la spiritul Statutului Organic: la instaurarea autonomiei depline a părților constitutive din Biserică; la respectarea întocmai a principiilor constituționalismului (adevărată separare a puterilor, adevărată reprezentativitate); la principiul implicării mai active a mirenilor în viața Bisericii, prin reintroducerea terțialității la toate nivelele, ba chiar și prin readoptarea sufragiului universal. și să ne lăsăm călăuziți de sfaturile marelui mitropolit Șaguna, rostite în Cuvântul presidial de deschidere a Sinodului arhidiecezan din 1870¹⁴⁹:

Dacă suntem datori a ne feri de orice particularism intern confesional, și suntem avizați a năzuî cu toții către Una și aceeași țintă a vieții noastre naționale-bisericești, atunci, în condițiunea aceasta, trebuie să ne întărească pe noi între altele și acea împrejurare măreață că posedăm un Statut Organic pe care ni l-am făcut noi în Congresul

nostru Național român mitropolitan în anul 1868 și care ne regulează pe noi în afacerile noastre bisericesti, școlare și fundamentale pe baza unor principii liberale și constituționale, și nimic alta nu pretinde de la noi, fără ca să-l urmărim cu caracter solid și solidar.

Deși în privința gradului de însușiri trupesti, intelectuale și materiale ne deosebim unii de alții, totuși ca făptură intelectuală și zidită după chipul și asemănarea lui Dumnezeu suntem egali între noi, căci fazele nașterii, ale vieții și morții noastre decurg după una și aceeași lege veșnică, de unde prea firește urmează ca noi să nu pierdem din vedere aceste faze ale vieții noastre și pentru aceea suntem datorii a fi egali și a avea una și aceeași țintă de viață.

Dacă noi toți avem îndatorirea de a avea o țintă de viață, atunci urmează și aceea că toate aplecările noastre să le concentrăm spre ascultarea și împlinirea învățăturilor lui Hristos care este Intemeietorul și Capul Unic al Bisericii noastre...

Această învățătură a lui Hristos, care este prototipul adevăratei religiozități și a moralului creștinesc, trebuie să o îmbrățișăm și să o privim ca un far care totdeauna luminează și ne arată calea cea mai sigură spre înmormântarea către ajungerea țintei vieții noastre (...); iară mie, Arhiepiscopului, și Dumneavoastră, ca bătrâni ai clerului și poporului nostru credincios, același far ne arată nouă calea aceea care ne duce pe noi a ne documenta clerului și poporului nostru arhiepiscopesc de sarea bună, de lumina luminoasă și de cetatea stând deasupra dealului...

Note

1. Acest statut a fost elaborat în anul 1948, iar ultima oară publicat în *Legiturile Bisericii Ortodoxe Române. Extras*, București, 2003, p. 7-54.
2. "Protocolul Sinodului arhiepiscopesc român din Sibiu", 1885, concludus 41, p. 24-27.
3. Spiru Haret, *Criza bisericească*, București, 1912, p. 24
4. *Octroi* este un termen juridic, ieșit azi din uz, dar folosit în secolul al XIX-lea, în timpul luptelor purtate de burghezie pentru înlăturarea absolutismului feudal și instaurarea democrației reprezentative. Termenul înseamnă în germană "a impune, a constrânge" și provine din substantivul francez *octroi* care înseamnă "acordarea unei garanții, a unui favor, har, hatâr". În sens juridic, în secolul XIX, prin *octroi* se înțelegea impunerea unilaterală de către suveran a unei legi care era neconstituțională, deoarece nu respecta principiul reprezentativ (adică era impusă împotriva voinței Adunării reprezentative a unei națiuni). Astfel, juriștii de la începutul secolului XIX, au făcut deosebirea între "constituția reprezentativă" (rezultat al unui pact între rege și poporul reprezentat în Parlament) și "constituția octroiată (sau acordată)", impusă cu forța de suveran (Manfred Firnkes, "Restauration" und "Vormärz". *Reaktionäre Fürstermacht und Liberale Bürgeropposition. 1815-1848*, în "Deutsche Geschichte", ed. Heinrich Pleitche, vol. IX, Gütersloh, 1993, p. 29). De exemplu, în vara anului 1830, printr-un act unilateral, regele francez Charles X a dizolvat Parlamentul, a modificat legea electorală în favoarea marilor latifundiași și a instaurat cenzura, fapt care a provocat revolta burgheziei (revoluția din iulie - Jacques Madaule, *Istoria Franței*, vol. II, București, 1973, p. 259-260; Golo Man, *Politische Entwicklung Europas und Amerikas. 1815-1871*, în "Propyläen Weltgeschichte", vol. VIII, 1960, p. 43-43). Tot la fel, în Prusia, regele Friedrich Wilhelm IV (1840-1861) a dizolvat, la 5 decembrie 1848, Parlamentul întrunit la 2 mai 1848, și a emis "constituția octroiată din 5 decembrie". Câteva luni mai târziu, și împăratul Franz Josef a emis pentru Imperiul austriac ceea ce a fost numită și atunci "constituția octroiată din 4 martie 1849". Asemenea ordonanțe octroiote au fost emise și în alte state germane, astfel că după 1850 burghezia a început o adevărată campanie în justiție, cerând recunoașterea caracterului lor neconstituțional (Ulrich Eisenhardt, *Deutsche Rechtsgeschichte*, ed. III, München, 1999, p. 341-342 și 349).
5. Citatul aparține lui Ioan Lupăș, fiind rostit în Parlamentul României la 1 aprilie 1925, cu prilejul discutării Legii de Unificare bisericească.
6. Gheorghe Ciuhandu, *Împreunărea Bisericilor Ortodoxe Române de pe teritoriul României Mari într-o Singură Biserică și raportul acestei Biserici cu Statul*, Arad, 1919, p. 9.
7. *Autocefalia Bisericii ardeleni* (organizată într-o mitropolie cu sediul la Sibiu, cu episcopii sufragane la Arad și Caransebeș) a fost acordată, în mod

canonic, de Sinodul Bisericii autocefale competente, adică de Sinodul episcopesc al Mitropoliei de Carloviț. Protocolul Sinodului Episcopesc sarb, care a acordat autocefalia Mitropoliei sibiene, a fost tipărit în *Acte oficiale privitoare la înființarea Mitropoliei gr. Reseritene a românilor din Transilvania, Ungaria și Banat*, Sibiu, 1867, p. 7-15. Împăratul a recunoscut autocefalia și ridicarea Bisericii românești la rang de mitropolie (Nicolae Popea, *Vechia Mitropolie ortodoxă română a Transilvaniei. Suprimarea și restaurarea ei*, Sibiu, 1870, p. 295-296; Idem, *Archiepiscopul și Metropolitanul Andrei baron de Șaguna*, Sibiu, 1879, p. 146). A se vedea și Valer Moldovan, *Biserica Ortodoxă Română și problema unificării. Studiu de drept bisericesc*, Cluj, 1921, p. 24.

8. *Biserica bucovineană* a obținut statutul de autocefalie tot printr-o decizie a Sinodului episcopesc al Mitropoliei de Carloviț, fiindu-i apoi recunoscut acest statut printr-un rescript imperial la 23 ianuarie 1873. Datorită structurii administrativ-teritoriale a Imperiului austro-ungar, Mitropolia de Cernăuți cuprindea doar episcopii de pe teritoriul austriac, în pofida îndepărtării lor teritoriale, din Bucovina și din Dalmația (azi Croația de vest), anume episcopii de Zara și Cattaro (Valer Moldovan, *op. cit.*, p. 133).

9. În ceea ce privește *Biserica Ortodoxă din Regatul României*, aceasta a obținut statutul de autocefalie în urma hotărârii Sinodului patriarhal de la Constantinopol, transmisă printr-un tomos semnat de patriarhul ecumenic Ioachim IV la 25 aprilie 1885 (Niculae șerbănescu, *Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române cu prilejul centenarului. 1885 - 25 aprilie - 1985*, în "Centenarul Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. 1885-1985", București, 1987, p. 41).

10. *Telegraful Român*, an. XVI, 1868, p. 137-138, 141-142 și 170.

11. Onisifor Ghibu, *Viața și organizația bisericească și școlară în Transilvania și Ungaria*, București, 1915, p. 94.

12. *Protocolul Congresului național-bisericesc român de religie greco-răsăriteană conchiamat în Sibiu pe 16/28 septembrie 1868*, Sibiu, 1868, p. 8-9.

13. "Din pozițiunea sa ca mitropolit și cel mai bătrân, a pregătit acest elaborat (proiect de statut - n.n.), dar provoca pe toți membrii Congresului să facă studii serioase asupra aceluia, să-și dea opiniunea liber, fără sfială, căci dânsul primește bucuria modificățiunilor ce se vor afla de necesare, nefiind preocupat de nici o idee de predilecțiune pentru operatul său, și predă acest operat Congresului, ca un aluat pregătit, din care stă în voia și chemarea Congresului de a compune pâinea ce să ne fie hrană pentru toți" ("Protocolul Congresului Național-Bisericesc român de religie greco-răsăriteană", Sibiu, 1868, concludus 11, p. 20).

14. *Statutul organic al Bisericii greco-orientale române din Ungaria și Transilvania, cu un Suplement. A patra edițiune oficială autentică, procurată în urma concluziunii congresului din anul 1878*, nr. 247, Sibiu, 1910.

15. Andrei baron de Șaguna, *Compendiu de drept canonic*, ed. III, Sibiu, 1914, p. 86-89, 93.

16. V. Moldovan, *op. cit.*, p.13.

17. Ioan A. de Preda, *Constituția Bisericii gr-or. Române din Ungaria și Transilvania sau Statutul Organic comentat și cu concluziile și normele referitoare întregii*, Sibiu, 1914, p. 19. AL 20/1848, votat la 30 martie 1848 și sancționat de rege la 9 aprilie, a proclamat în sfârșit că "pentru toate confesiunile considerate în această țară recepte din punct de vedere legal se acordă fără excepție deplină egalitate și reciprocitate" (Gustav Steinbach, *Die ungarischen Verfassungsgesetze*, Viena, ed. IV, 1906, p. 71-72). Au fost considerate drept confesiuni recepte catolicismul, luteranismul, calvinismul și unitarianismul. Biserica Ortodoxă a dobândit un statut aparte, intermediar, în timp ce în Transilvania a dobândit statutul de confesiune receptă prin AL 9/1848 al Dietei ardeleni (Emanuel Turczynski, *Orthodoxe und Umerte*, in Wandruszka, Adam und Urbanitsch, Peter (editori), "Die Habsburgermonarchie 1848-1918, vol. IV: Die Konfessionen", ed. II-a, Viena, 1995, p. 430).

18. Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice din Guvernul maghiar era de fapt un "ministru al Coroanei", exercitând drepturile împăratului-rege în toate problemele confesionale (pe baza mai vechiului *ius supremae inspectionis* și *ius sacra*). Așadar, relațiile dintre diferitele confesiuni din Ungaria și Coroană erau realizate prin intermediul ministrului Cultelor care emitea *Decrete imperiale* (sanctionate de monarh) și Ordonanțe ministeriale (toate cu aprobarea suveranului). Cele mai multe astfel de Ordonanțe nu aveau nevoie de aprobarea Parlamentului, deoarece constituiau un domeniu rezervat practic Coroanei. Prin Ordonanțe ministeriale și Decrete imperiale au fost aprobate toate statutele de organizare ale confesiunilor, inclusiv *Statutul Organic șagunian* (László Péter, *Hungarian Liberals and Church-State relations. 1867-1900*, in György Ránki, *Hungary and European Civilization*, Budapesta, 1989, p. 102-103 și n. 91 de la p. 130).

19. Ioan de Preda, *op. cit.*, p. 30; Friedrich Schuler von Libloy, *Protestantisches Kirchenrecht, vornehmlich des Evangelischen Aulsburger Bekenntniss*, Sibiu, 1871, p. 66-68; Anton Radvánszky, *Grundzüge der Verfassungs- und Staatsgeschichte Ungarns*, München, 1990, p. 91.

20. Ioan de Preda, *op. cit.*, p. 30.

21. *Ibidem*.
22. Lazăr Triteanu, *școala noastră, 1850-1916. "Zona culturală"*, Sibiu, 1919, p. 104; Mircea Păcurariu, *Politica statului maghiar față de Biserica românească din Transilvania în perioada dualismului*, Sibiu, 1986, p. 171-173).
23. V. Moldovan, *op. cit.*, p. 19-20. *Protocolul sinodului ordinar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Transilvania ținut în anul 1918*, conclus 25, Sibiu, 1922, p. 21-22 și conclusele 44-46, p. 31-36).
24. V. Moldovan, *op. cit.*, p. 21.
25. *Regulament pentru administrarea afacerilor epitropești*, § 8 și 10, în "Protocolul Congresului...", Sibiu, 1897, p. 165 și 167.
26. V. Moldovan, *op. cit.*, p. 26-27.
27. Ioan de Preda, *op. cit.*, p. 34.
28. V. Moldovan, *op. cit.*, p. 28.
29. *Ibidem*, p. 29-30.
30. Nicolae Popovici, *Opinii asupra proiectului de modificare a Legii și Statutului pentru Organizarea Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1936, p. 14-21.
31. Ioan de Preda, *op. cit.*, p. 109; *Regulamentul pentru parohii în provincia mitropolitană a Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria și Transilvania*, § 9-17, în "Protocolul Congresului..1909" Aclus P, p. 291-293.
32. A se vedea și *Normativ privind regularea funcțiunii organelor protopresbiteriale, instituite în temeiul §-ului 30 din Statutul Organic (Partea I)*, în "Protocolul Congresului... 1912", Sibiu, 1913, Aclus H, p. 152-156; *Regulament pentru administrarea afacerilor epitropești (§27)*, în "Protocolul Congresului... 1997", Sibiu, 1897, p. 173.
33. *Instrucțiunea pentru afacerile esatorale ale Consistoriului arhiepiscopescan*, în "Protocolul Sinodului arhiepiscopescan...", Sibiu, 1880, p. 101.
34. Ioan de Preda, *op. cit.*, p. 182.
35. De-a lungul celor 16 legislaturi sinodale, au fost votate mai multe Regulamente pentru afacerile interne ale sinoadelor. De exemplu, în arhiepiscopie în 1870 ("Actele Sinodului Arhiepiscopesci greco-răsăritene din Ardeal", 1870, Anexa C, p. 99-108 – în 26 de paragrafe), 1879 ("Protocolul Sinodului arhiepiscopesci...", Sibiu, 1879, Anexa F, p. 124-133, tot în 26 de paragrafe) și, din nou, în 1892 ("Protocolul Sinodului arhiepiscopesci...", 1892, Aclusul P, p. 158-169, în 32 de paragrafe). La Arad s-au votat astfel de regulamente în 1870 ("Protocolul ședințelor ținute din partea Sinodului eparhial al Diecezei române greco-orientale din Arad", 1870, p. 102-112 - 23 de paragrafe) și 1892 ("Protocol despre ședințele Sinodului eparhial...", 1892, Anexa C, p. 76-91. Acesta a fost cel mai cuprinzător și detaliat regulament, cuprinzând 68 de paragrafe).
36. § 66 al Regulamentului de la Arad din 1892; "Protocolul Sinodului ordinar al arhiepiscopesci...", Sibiu, 1909, conclus 55, p. 32.
37. A se vedea și un protest împotriva unei tendințe de încălcare a imunității deputaților sinodali, în "Protocolul despre ședințele eparhial...", Arad, 1903, conclus 40, p. 25.
38. Ioan de Preda, *op. cit.*, p. 229.
39. *Regulamentul despre administrarea și controlarea averii parohiilor și protopresbiteratelor*, cu aplicabilitatea strictă în arhiepiscopie, în "Protocolul Sinodului arhiepiscopesci ... anul 1901", Sibiu, 1901, Aclusul H, p. 144-151.
40. Despre Comitetul parohial s-au prevăzut paragrafe speciale în *Regulamentul pentru parohii în provincia mitropolitană a Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria și Transilvania*, § 18-21, în "Protocolul Congresului..1909" Aclus P, p. 294-295.
41. A se vedea deja menționatul *Regulament despre administrarea și controlarea averii parohiilor și protopresbiteratelor*, cu aplicabilitatea strictă în arhiepiscopie ("Protocolul Sinodului arhiepiscopesci ... 1901", conclus 92, p. 38 și Aclusul H, p. 144-151), precum și *Normativul privind regularea funcțiunii organelor protopresbiteriale...*, *Partea II*, în "Protocolul Congresului... 1912", Sibiu, 1913, 156-158.
42. Contemporan cu Lupaș, canonistul și istoricul Ion Matei afirma că, în timpul protopopului Lupaș, "parohiile conștiente se primenesc printr-o nouă ordine gospodărească, iar viața lor sufletească prinde un suflu creator, datorită unei intense activități pastorale. Amvonul capătă glas în fiecare duminică și sârbătoare, predicile cele mai bune sunt tipărite într-o bibliotecă locală..., conferințele preoțești devin izvoare bogate de orientare duhovnicească..., contribuind la o înviore religioasă remarcabilă a poporului" (cf. M. Păcurariu, *Cărturari sibieni...*, p. 372). Despre misiunea protopopească a lui Ion Lupaș la Săliște s-a ocupat pe larg, într-o teză de doctorat susținută la Universitatea din Berlin, profesorul de Istorie bisericească de la Institutul teologic protestant din Sibiu, Wolfgang Wunsch. Apoi, într-o conferință susținută la Brașov, în ziua de 31 octombrie 2005 (<http://www.adz.ro/1051102.htm>), acest istoric originar din Germania a evidențiat mijloacele sociologice moderne, utilizate de Lupaș în slujba operii misionare în protopopiatul său. Printre altele, Lupaș a pus bazele unor comitete parohiale ale femeilor și tineretului ortodox. De asemenea, lunar Lupaș cerea membrilor mireni și clerici din protopopiat, să completeze chestionare privind diverse aspecte din viața socială și religioasă de zi cu zi, astfel ca să-și poată stabili prioritățile pastorale. Stivele cu răspunsurile poporului credincios la aceste chestionare se mai află și azi, potrivit lui W. Wunsch, în arhiva protopopiatului Săliște.
43. În arhiepiscopie Sibiuului au fost emise Regulamente pentru afacerile interne ale Consistoriului în anii 1884 ("Protocolul Sinodului arhiepiscopesci...", Sibiu, 1884, Anexa G, p. 140-158) și 1901 (în "Protocolul Sinodului arhiepiscopesci...", Sibiu, 1901, Anexa G, p. 123-143), iar la Arad în 1908 ("Protocolul ședințelor Sinodului eparhial...", Arad, 1908, p. 180-201).
44. Ioan de Preda, *op. cit.*, p. 36.
45. *Ibidem*, p. 35.
46. Acest *Normativ* a fost publicat în "Protocol despre ședințele Sinodului eparhial din Dieceza română gr.-or. a Aradului", 1913, conclus 61, p. 55 și Aclus I, p. 191-195.
47. "Protocolul Congresului...", Sibiu, 1895, Aclus G, p. 126-200.
48. "Indigenatul" într-o parohie a fost prevăzut de Statutul Organic în § 4, unde se stipula că "dacă vreun străin vrea să se așeze într-o parohie și să se facă membrul ei, este dator a se legitima înaintea Sinodului parohial, că este de religie greco-orientală și numai după astfel de legitimare și de curs de șase săptămâni se va bucura de încorporare în acea parohie și de drepturile ei parohiale; dar va fi totodată dator a purta și greutățile asemenea celorlalți parohieni locali".
49. Ioan Lupaș, *Legea unificării bisericești. După note stenografice. Discurs rostit la ședința Camerei Deputaților la 1 aprilie 1925*, București, 1925, p. 34.
50. Ioan de Preda, *op. cit.*, p. 223.
51. Astfel, nu preotul reprezenta în afară parohia, ci Comitetul parohial (§17 din Statutul Organic și § 8 din "Regulamentul pentru administrarea afacerilor epitropești", din 1897); nu protopopul protopresbiteratul, ci Comitetul protopopesc, nu episcopul reprezenta eparhia, ci Consistoriul (arhi)diecezan (§ 87). și tot așa, nu mitropolitul reprezenta în afară întreaga Biserică românească, ci Consistoriul mitropolitan. "Cu toate acestea, Consistoriul este mai mult numai reprezentantul *formal* al Sinodului, al Congresului și al Bisericii, pe când atunci când eparhia, mitropolia și Biserica are să-și exprime voința sa în chestiuni mai grave, asta o pot face numai corpurile legiuitoare bisericești, adică Sinoadele eparhiale pentru eparhii, iar pentru mitropolia întreaga Congresul" (Ioan de Preda, *op. cit.*, p. 168).
52. Președintele Comitetului parohial putea fi și un mirean (Ioan de Preda, *op. cit.*, p. 100).
53. "Protocolul despre ședințele Sinodului eparhial", Arad, 1909 conclus 73, p. 43-44.
54. "Protocolul Congresului... 1909", conclus 47, p. 30.
55. Ioan de Preda, *op. cit.*, p. 190.
56. § 6 din Regulamentul de ordine internă a Sinodului arhiepiscopescan, din 1892 (în "Protocolul Sinodului arhiepiscopesci...", Sibiu, 1892, p. 160) și § 19 și 37 din *Regulamentul afacerilor interne congresuale* (în "Protocolul Congresului...", Sibiu, 1878, Anexa M, p. 258 și 252).
57. "Președintele ca atare nu ia parte la dezbaterile meritorie a obiectului, decât numai încât e de lipsă pentru susținerea ordinii, dar în calitatea sa de mai mare în Biserică, e îndreptățit de regulă la începutul sau finalul dezbaterii fiecărei chestiuni, a da deslușirile și observațiile necesare, eventual a-și apăra propunerile, iar în caz când oratorul l-ar interpela de-a dreptul, va da răspunsul necesar și în decursul dezbaterii" (§ 21 din Regulamentul de ordine internă a Sinodului arhiepiscopescan, din 1892, p. 165). Acest pasaj a fost copiat aproape cu exactitate din Regulamentul afacerilor interne congresuale, § 47, p. 255.
58. § 26 din Regulamentul de ordine internă a Sinodului arhiepiscopescan, din 1892, p. 167.
59. "Îmi iau voia a lua cuvântul, spre a arăta ce păreri am eu în privința bugetului proiectat de către Comisia bugetară. Deși acum am înțeles proiectul acesta..., care m-a surprins pe mine de tot și m-a adus în uimire, totuși cuget că mă pot orienta și pot exprima fără întârziere unele date informatoare și deslușitoare". Observațiile lui Șaguna cuprindeau cinci pagini ("Actele Sinodului Arhiepiscopesci greco-răsăritene din Ardeal", 1970, Anexa F, p. 122-127). Șaguna propunea o economisire mai mare a fondurilor arhiepiscopescane, în defavoarea unor cheltuieli, considerat de sinodali drept necesare. Prin urmare, cerea ca Senatul școlar să nu aibă asesor ordinar (deci plătit asemenea asesorilor ordinari din celelalte Senate consistoriale, care primeau un salariu de 1200 fl.). Totuși Sinodul a votat contrar opiniei mitropolitului: „Dezbatându-se (proiectul), rămâne singur numai președintele (adică Șaguna – n.n.) prelungă propunerea sa, cu încă câțiva puțini membri sinodali" (*Ibidem*, p. 127). Iată în continuare cele consemnate în protocolul Sinodului: "după ce s-au ridicat aceasta (bugetul pentru anul 1871 – n.n.) la valoare de conclus, președintele dă următorul vot separat asupra deciziei acesteia (a Sinodului – n.n.) și adică: că, cu privire la cele de Excelență Sa mai sus aduse înainte, asesorii școlari

deocamdată să nu capete nici o leafă, fără unul care va fi referință în treburile școlare o remunerație de 300-400 fl.v.a. Pentru că dânsul nu țărnuiește privirea sa numai spre Sibiu, unde este centrul Arhiepiscopiei, ci o extinde asupra întregii Arhiepiscopii și asupra tuturor părților ei, de la Brașov până la Dobra, de la Hațeg până la Tihuța, de la Călata Mare până la Covasna, și asupra lipselor întregii noastre Arhiepiscopii” (“Actele Sinodului Arhiepiscopiei greco-răsăritene din Ardeal”, 1870, conclud 64, p. 43-44).

60. În votul său separat, ierarhul a declarat că ar fi mai corect ca “în lipsa actuală de mijloace pentru urcarea proporțională a salariilor tuturor funcționarilor consistoriali, Sinodul să amelioreze deocamdată salariile aceluiași funcționari numai prin asigurarea emolumentelor ce le-a avut până acum fiecare funcționar consistorial, și spre acest scop să primească propunerea făcută de Consistoriul arhiepiscopesc”. La votul său separat s-au alăturat Nicolae Popea și Ioan de Preda (“Protocolul Sinodului arhiepiscopesc...”, Sibiu, 1884, Aclus I, p. 168-169).

61. Mitropolitul afirma, în votul separat, că la vârsta de 65 de ani, preoții “și-au câștigat mai multe cunoștințe și experiențe”, având “mai mare vază și trecere la popor”. Prin urmare a declarat că “ar fi mai consult să nu se admită pensionarea parohilor, chiar la etatea când dânsii sunt mai apți de serviciu, decât numai în cazul și la etatea când ar deveni neapți de serviciu” (“Protocolul Sinodului arhiepiscopesc...”, Sibiu, 1901, Aclus L, p. 163-164).

62. Iată votul separat al mitropolitului, în 1912: “Din considerare că investirea unui capital însemnat în zidirea unui hotel mare, cum este cel contemplat de Consistor și de Sinod, într-un oraș mic ca Sibiu, nu se prevede rentabilă, ci, din contră, riscată; pe când zidirea unei case de chirie, cu mai multe bolte în parter, recomandată de mine, pare mult mai rentabilă și neriscontă: pentru a mă achita de orice răspundere pentru eventualele daune, cer accluderea la protocol a acestui vot separat al meu” (Protocolul Sinodului arhiepiscopesc...”, Sibiu, 1912, Aclusul F, p. 111).

63. În Consistoriul eparhial, “președintele de regulă nu votează, ci enunță concludul după opiniunea majorității absolute a votanților. Iar dacă voturile s-au împărțit în două părți egale, președintele enunță concludul după opiniunea la care se alătură el” (§ 65 din același regulament, tipărit *Ibidem*, p. 138). La fel și în Consistoriul mitropolitan, “președintele nu va întrerupe firul argumentării votanților, nici nu va încerca să impună vreo părere: peste tot el numai rezumând adevărata stare a lucrului lămurește sau numai cu provocare la documente evidente corectează. Președintele dă propria opiniune motivată numai când dirimă cu votul său sau când află de lipsă a face rezervațiune la protocol” (§ 18 din *Regulamentul pentru afacerile interne ale Consistoriului mitropolitan*, în “Protocolul Congresului...”, Sibiu, 1878, Anexa F, p. 212):

64. “Protocolul despre ședințele Sinodului Eparhial...”, Arad, 1909, conclud 69, p. 45-46.

65. “Protocolul Congresului...”, Sibiu, 1916, Aclus B (*Vorbirea de deschidere*), p. 73.

66. “Protocolul Sinodului arhiepiscopesc...”, Sibiu, 1879, Anexa B (*Cuvântul președintelui*), p. 92.

67. “Asesorii consistoriali nu pot fi înrudiți între sine, până la al șaselea grad de sânge, și al patrulea de cuscrie” (§ 112 din Statutul Organic). “Piedicile de rudenie și cuscrie, prevăzute la § 112, sunt a se observa și la acest consistoriu” (adică la cel mitropolitan - § 162).

68. Mircea Păcurariu, *Cărturari sibieni...*, p. 174.

69. Iată un fragment din concludul congresual: Deputatul Parteniu Cosma, având în vedere că în canoanele Bisericii noastre nicăieri nu este normată precis această chestiune și considerând că prin strictă interpretare a acestui paragraf se face în multe cazuri imposibilă constituirea unor corporațiuni din organismul Mitropoliei noastre, propune a se enunța că incompatibilitatea normată în § 112, alin. 2 din Statutul Organic se extinde până la gradul al VI-lea de sânge și gradul al IV-lea de cuscrie exclusiv. Deputatul Zaharia Boiu dorește ca concludul să se enunțe așa după cum l-a propus comisiunea, dar fără motivare. Făcându-se votarea, se primește propunerea deputatului Zaharia Boiu și, conform acesteia, se enunță ca conclud: În aliniatul 2 al § 112 din Statutul Organic, gradul al VI-lea de sânge și al IV-lea de cuscrie sunt a se înțelege inclusiv” (“Protocolul Congresului...”, Sibiu, 1886, conclud 102, p. 48-49).

70. “Protocolul Sinodului arhiepiscopesc...”, Sibiu, 1887, conclud 38, p. 21-22.

71. § 19 al Regulamentului consistorial de la Sibiu, din anii 1884 și 1901. Această lege a incompatibilității de funcții a fost introdusă abia în Regulamentul consistorial din 1884, ea nefiind specificată în Regulamentul anterior, votat de Sinodul arhiepiscopesc din 1878. Ca urmare a noului regulament din 1884, Zaharia Boiu a renunțat, la 1 ianuarie 1885, la funcția de paroh din Sibiu Cetate, optând pentru cea de asesor consistorial ordinar în Senatul strâns bisericesc (ales în această funcție de Sinodul din 1870 – cf. “Actele Sinodului arhiepiscopesc...”, Sibiu, 1870, conclud 80, p. 52). Însă

același Zaharia Boiu, în calitatea sa de paroh al Sibiului, era membru în Comisia administrativă a Fundației “Șaguna”, fiind numit chiar de mitropolitul fondator. Ori, deputații sinodali din anul 1889 s-au sesizat asupra incompatibilității (conclud 123/1889, în “Protocolul Sinodului arhiepiscopesc...”, Sibiu, 1889, p. 62-63). Drept urmare, Zaharia Boiu, considerat și “fala amvonului românesc”, a trebuit să declare solemn sinodalilor, în 1890, că “și-a dat la locul competent demisia din Comisiunea administrativă premenționată, și roagă pe Venerabilul Sinod a lua aceasta la cunoștință” (“Protocolul Sinodului arhiepiscopesc...”, Sibiu, 1890, conclud 104, p. 53). Despre Zaharia Boiu, a se vedea și M. Păcurariu, *Cărturari sibieni...*, p. 130-136.

72. § 21 al Regulamentului consistorial de la Sibiu, din 1901.

73. “Protocolul ședințelor Sinodului eparhial...”, Arad, 1900, conclud 67, p. 56.

74. *Ibidem*, conclud 81, p. 61.

75. “Protocolul ședințelor Sinodului eparhial...”, Arad, 1901, conclud 134, p. 64.

76. Protocolul Sinodului arhiepiscopesc...”, Sibiu, 1887, conclud 62, p. 31-33.

77. Protocolul Sinodului arhiepiscopesc...”, Sibiu, 1889, conclud 117, p. 60-61; Reportul a fost publicat la Anexa L, p. 131-142.

78. “Protocolul Sinodului arhiepiscopesc...”, Sibiu, 1890, conclud 101, p. 50.

79. “Protocolul ședințelor Sinodului eparhial...”, Arad, 1908, conclud 93, p. 54.

80. “Protocolul Sinodului arhiepiscopesc...”, Sibiu, 1885, conclud 31, p. 17-18.

Iată răspunsul mitropolitului la ultimile două întrebări: Mă întrebă mai departe Domnul Interpelante dacă am eu cunoștință sau vreo bănuială că s-ar lucra în ascuns de o seamă de oameni pentru răsturnarea mea din scaunul arhiepiscopesc mitropolitan? și dacă știu, cine sunt aceia? Eu trebuie să mărturisesc că în împrejurările noastre de astăzi, în situațiunea socială și morală în care ne aflăm, când spiritul speculațiunilor lumeste își caută teren chiar și în Biserică, cred că ar fi posibil să se afle oameni care ar dori o curândă vacanță a Scaunului arhiepiscopesc mitropolitan pentru a-și realiza dorințele și planurile lor. Eu însă nu mă ocup de astfel de oameni. Eu îmi fac treaba mea conștiincios, urmând principiilor mele ferme de care am fost condus în toată viața mea, și când am fost lăudat, și când am fost chiar defăimat. Pentru că eu mai mult țin la curățenia conștiinței mele decât la toate laudele lumii, care ușor se lasă a se amăgi. Eu dar nu știu pozitiv nimic despre aceea că ar exista conspirații pentru răsturnarea mea din locul care-l ocup. Eu pe bănuiele în partea aceasta nu m-am pus nicicând; pentru că bănuiele fac izvorul doar cel mai bogat al discordiei, și eu nu sunt omul discordiei, ci al păcii și al buniei înțelegerii. Altcum, dacă ar fi într-adevăr oameni cu planuri de a mă răsturna, eu i-aș pofti să lucre pe față, căci mie nu-mi vor face nici atunci vreo îngrijire; și dacă sunt chiar oameni răi, eu adeseori le dau ocaziunea de a mă afla singur singurel, neapărat de nimeni, și în pozițiunea de a-mi putea lua nu scaunul, ci chiar viața, dacă cred că în alt mod nu-și pot realiza dorul inimii lor. În fine, mă întrebă Domnul Interpelante dacă am cunoștință despre un compromis la care se lucră pentru ca eu să mă retrag din scaunul ce-l ocup și să fac loc altuia? La aceasta s-ar putea afla doară destulă declarație în răspunsul meu la punctul precedent. Cu toate acestea, spre liniștirea Domnului Interpelante și poate și a altora, nu aflu chiar de prisos a declara aici categoric: că de un astfel de compromis nu am nici un fel de cunoștință. Eu zece ani întregi am susținut o luptă grea, între altele chiar și cu organele care ar fi chemate a mă sprijini mai de aproape; am suferit mult, pot zice chiar m-am și necăjit mult, dar tăria sufletului nu mi-am pierdut-o. Până când voi avea ajutorul cel mai puternic al lui Dumnezeu, adică tăria sufletului, voi continua cât cu indulgența ce-am dovedit-o și până acum îndeajuns, cât cu lupta la care pot să fiu provocat, cât cu validitatea puterii rezervate gradului arhieresc; însă precum nu am îngrijiri pentru eventualele conspirațiuni în contra persoanei sau postului meu, chiar așa nu am nici înclinare, nici necesitate, nici posibilitatea de a intra în compromis cu cineva pentru a mă ușura de sarcina grea ce o port, ci voi sta ferm la postul meu și-mi voi continua misiunea după cea mai curată conștiință. Doresc însă ca cei chemați, și între aceștia cu preferință Venerabilul Sinod, să-mi dea tot sprijinul trebuincios, păstrându-mi bună voință ce am așteptat și în trecut“.

81. și, cu toate acestea, în 1914 Ioan Lupăș deplângea “acel laconism protocolar condamnabil care se practică așa de mult și în zilele noastre” (Ioan Lupăș, *Interpretarea paragrafelor...*, p. 28). Cunoscutul istoric și protopop din Săliște considera așadar că informațiile furnizate de protocoalele sinodale și congresuale erau într-un număr insuficient. La fel considerase și Vasile Mangra în 1885: “Considerând că protocoalele sinodale au să servească ca analele diecezei, din care să poată culege informațiuni și cunoștințe exacte fiecare cărturar și membru al Bisericii despre mersul afacerilor bisericești, școlare și fundamentale, propun ca rapoartele consistoriilor eparhiale de aici înainte să se publice în toată

extensiunea lor , ca anexe la protocol” (“Protocolul ședințelor Sinodului eparhial...”, Arad, 1885, conclud 102, p. 47). Ne putem întreba retoric, ce ar fi spus Ioan Lupăș și Vasile Mangra în zilele noastre, când toate problemele de conducere bisericească sunt pentru credincioșii muritori de rând taine doar de Domnul și de Cuvioșii Lor Consilierii eparhiali și patriarhali cunoscute?

82. “Protocolul Congresului...anul 1920”, Aclus E (*Raportul general al Consistoriului mitropolitan în chestiunea unificării bisericești*), Sibiu, 1923, p. 115-116. Formularea era însă de-a dreptul utopică. În Ungaria Mare, doar Biserica Catolică nu a obținut statutul de autonomie, similar cu Bisericile Ortodoxe și Protestante, deoarece a fost Biserica de Stat. Deși autoritățile guvernamentale maghiare doriseră să acorde și Bisericii Catolice un statut de autonomie, aceasta nu a fost dispusă să-l primească, fiindcă nu a voit să renunțe la prerogativele sale de Biserica de Stat (Moritz Csáky, *Die Römisch-Katholische Kirche in Ungarn*, în Adam Wandruszka, Peter Urbanitsch (coord.), *Die Habsburgermonarchie. 1848-1918*, vol. IV - “Die Konfessionen”, Viena, 1985, p. 252-253). Între a fi o Biserica dominantă, de Stat și a fi o Biserica autonomă, exista o incompatibilitate majoră.

83. Valerian Șesan, *Reflexiuni asupra unificării organizației Bisericii Ortodoxe din România întreagă*, în “Universitatea Regele Ferdinand I din Cernăuți. Inaugurarea solemnă a anului de studii 1923-1924, la 24 octombrie 1923”, Cernăuți, 1923, p. 28.

84. Ioan Lupăș, *Legea unificării bisericești...*, p. 25.

85. Art. 21 al Constituției din 1866: “Religiunea ortodoxă a Răsăritului este religieuna dominantă a Statului român. Biserica Ortodoxă Română este și rămâne neatarnată de orice chiriarchie străină, păstrându-și însă unitatea cu Biserica Ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor. Afacerile spirituale, canonice și disciplinare ale Bisericii Ortodoxe Române se vor regula de o singură autoritate sinodală centrală, conform unei legi speciale”. Citatul preluat după lucrarea redactată de Ioan Muraru și Gheorghe Iancu, *Constituțiile Române. Texte, note, prezentare comparativă*, ed. III, București, 1995, p.35. Pe lângă Constituție, Biserica din Vechiul Regat a fost reglementată de următoarele legi: *Legea pentru alegerea mitropoliților și episcopilor eparhioși, cum și a constituirii Sf. Sinod al Sfinției Bisericii autocefale ortodoxe române*, votată în 1872 și modificată prin alte legi, în 1895, 1909 și 1911. Modificarea din 1909 a introdus, pe lângă Sf. Sinod, și un alt organism central – *Consistoriul Suprem Bisericesc*, fapt pentru care acea modificare a purtat și numele de *Legea Consistoriului; Legea asupra clerului mirean și a seminarilor*, votată în 1893 și modificată în 1896, 1900, 1906, 1909 și 1910; *Legea organizării centrale a Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor*, din 1906 (Titlul IV, Casa Bisericii).

86. Spiru Haret, *Criza bisericească*, București, 1912, p.105.

87. Chiru C. Costescu, *Colecțiune de Legi, regulamente, acte, deciziuni, ciclări, instrucțiuni, formulare și programe începând de la 1866 –1816, așfeta în vigoare la 15 august 1916, privitoare la Biserica, Culte, Cler, Învățământ religios, Bunuri bisericești, episcopii parohiale și Administrații religioase și pioase. Adnotată cu Jurisprudența Inaltei Curți de Casație și Justiție, dată până la anul 1916*, București, 1916, p. 13-14, comentariile de jurisprudență, nr. 1-5, la art. 21 din Constituție.

88. & 9 al Legii Sinodului din 1872. Episcopii titulari erau, de cele mai multe ori, episcopi greci, hirotoniți pentru scaune episcopale din Asia Mică și Orientul Apropiat, dar care, datorită extinderii islamului, nu mai existau de fapt. Canonicitatea acestor episcopi titulari a fost contestată din ce în ce mai mult.

89. & 14 din Legea Sinodală din 1872.

90. “Astăzi în România, ca și în celelalte țări, averile bisericilor sunt administrate de Stat” (D. G. Boroiianu, *Dreptul bisericesc. Principii de drept. Organizațiunea Bisericii Române. Legile țării pentru Biserica și organizațiunea Bisericii Ortodoxe*, vol. II, Iași, 1899, p. 54). De fapt, Boroiianu nu avea dreptate. Chiar și în cele mai multe state ortodoxe, Biserica avea un cuvânt de spus în administrația propriilor averi.

91. & 14 din *Legea asupra clerului mirean și seminarilor*, votată în 1893 (Chiru Costescu, *op. cit.*, p.221). A se vedea și *Regulamentul pentru punerea în aplicare a Legii asupra clerului mirean și seminarilor*, art. 34-49, *Ibidem*, p. 257-259.

92. *Legea de înființare a Casei Bisericii*, din 1902, a fost abrogată în 1906, când a intrat în vigoare *Legea Organizării centrale a Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor*, cum și a celorlalte administrații dependente de el. Organizarea *Casei Bisericii* a fost prevăzută în Titlul IV al legii, art. 77-89, p.117-144. Într-o “notă de jurisprudență” la art. 14 din *Legea asupra clerului mirean și seminarilor*, se specifica: “Averile ce se dau bisericilor sunt proprietatea Statului și numai ca administratori sunt episcopii, executorii testamentari sau ctitorii, și când aceștia nu se conformează dispozițiilor legii Casei Bisericii, această Casă are dreptul de a-i destitui și a le lua însăși administrația”.

93. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții populare a românilor*, ed. II, vol. II, București, 1932, p. 298.

94. În 1893, Guvernul conservator al lui Lascăr Catargiu l-a silit pe mitropolitul Iosif Gheorghian să demisioneze, deoarece considera

anticanonică Legea clerului mirean. A fost ridicat în scaunul mitropolitan Ghenadie Petrescu, om fără pregătire teologică, astfel că același Guvern a modificat Legea sinodală din 1872, pentru a-i permite alegerea. La 4 octombrie 1895 a avut însă loc o schimbare de guvern. Liberalii au preluat puterea. Conducerea Guvernului o deținea Sturza, iar ministrul Cultelor era Petre Poni. Mitropolitul Ghenadie a căzut curând la pace cu premierul, ba a intrat în căldășie cu el , amestecându-se ambii în administrarea Așezămintelor brâncovenești. Administrarea acestora se afla însă în grija prinților Gheorghe Bibescu și Alexandru știrbei. Cei doi s-au plâns regelui Carol I împotriva ingerinței premierului și a mitropolitului primat. Regele i-a adus la ordine, însă mitropolitul a refuzat să dea ascultare. Prin aceasta a intrat în conflict deschis cu fostul său tovarăș, primul ministru. La cererea ministrului Justiției, Stătescu, mitropolitul primat a fost supus unei judecăți sinodale, iar verdictul a fost condamnarea și caterisirea lui. Ghenadie a refuzat să părăsească Palatul Mitropoliei, dar a fost evacuat prin forța jandarmilor și internat la mănăstirea Căldărușani. Acest fapt nu a dus la calmarea spiritelor. Ba, din contră, la intrigile fostului mitropolit, a apărut o grupare dizidentă în Partidul Liberal, sub conducerea lui N. Fleva. Aceasta s-a aliat cu Particul Conservator, organizând, pe spelele lui Ghenadie Petrescu, o serie de manifestații publice în mai multe orașe ale României. Astfel, “*chestia Ghenadie*”, începând din octombrie 1896, e intrată în mijlocul politicianismului, nefiind altceva decât o armă politică cu care opoziția urmărea răsturnarea Guvernului”, șeful conservator Take Ionescu a luat apărarea lui Ghenadie chiar în Parlament, citind acolo o “Petiție a locuitorilor bucureșteni către Rege”, prin care se cerea să se facă dreptate “obijduitului” mitropolit depus. În cele din urmă, Guvernul facțiunii majoritare din Partidul Liberal a demisionat, iar la 21 noiembrie 1896 a fost format un alt cabinet, liberal-dizident, sub conducerea lui Petre S. Aurelian, ministru al Cultelor fiind George Mărzescu. A fost un Guvern al compromisului, cu un singur scop: rezolvarea *chestiunii Ghenadie*. Existând un consens politic cu conservatorii, guvernauții liberali dizidenți au reușit să obțină, din partea Sinodului, reabilitarea lui Ghenadie. Acesta nu s-a reîntors însă în scaun, ci și-a înaintat demisia. După două zile a fost ales din nou Iosif Gheorghian. Așadar, liberalii l-au destituit pe Ghenadie și tot liberalii (deși membrii aripii dizidente) l-au reabilitat, determinând Sf. Sinod să dea două verdicte care se băteau cap în cap. Prin urmare, este o blasfemie și o lipsă de respect să se afirme că toate deciziile unui Sinod episcopesc sunt luate sub influența Duhului Sânt, așa cum au afirmat, în dese rânduri, unii ierarhi, referitor la decizia sinodală din 4 noiembrie 2005, care ar fi decis (însă de fapt doar a propus) divizarea Mitropoliei Ardealului (pentru mai multe amănunte, Ion Mamina și Ion Bulei, *Guverne și guvernauții. 1866-1916*, București, 1994, p. 93-96; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. II, vol. III, 1994, p. 132).

O altă criză bisericească-politică a avut loc în anii 1910-1911. Conservatorii au făcut opoziție proiectului de lege a Consistoriului, a lui Spiru Haret. Au găsit un sprijin în episcopul de Roman, Gherasim Saffirin. La 12 octombrie 1909, acesta “a citit în Sinod prima din seria libelelor sale, aceea în care arunca anatema asupra ambilor mitropoliți și asupra episcopului de Huși, Conon, sub pretext că susținuseră în Sănat modificarea, pe care P.S.S. pretindea că este anticanonică, a Legii sinodale”. La 13 ianuarie 1910 a revenit în Sinod, cu condiția ca Guvernul să modifice legea deja votată de Parlament. Totodată, a început o campanie furiubundă împotriva mitropolitului primat Athanasie Mironescu, instalat la 8 februarie 1909. În decembrie 1910 Guvernul liberal a căzut. Noul ministru al Cultelor, C. Arion, din Guvernul conservator, condus de P.P. Carp, a inițiat modificarea legii din 1909 și, în același timp, a sprijinit campania lui Saffirin de înlăturare a mitropolitului primat. Acesta a fost pus sub învinuire de viață imorală, iar judecata sa a fost efectuată de membrii Sinodului, în prezența ministrului Arion, în lunile mai-iunie 1911. După 40 de zile de scandal, procesul s-a încheiat cu achitarea mitropolitului primat și condamnarea episcopului Gherasim Saffirin la destituire fără caterisire. Însă scârbit, mitropolitul Athanasie Mironescu și-a înaintat chiar a doua zi demisia. Nici unul dintre episcopi din țară nu au fost dispuși să accepte oferta ministrului Arion de a deveni mitropolit primat. Abia după opt luni de sedisvacanță, episcopul de Huși, Conon Arămescu Donici, a cedat presiunilor ministeriale, devenind la 19 februarie 1912, conducătorul Bisericii din Regatul României (a rămas în această funcție până la 1 ianuarie 1919, când a demisionat). Lucrarea lui Spiru Haret, *Criza bisericească*, prezintă în detaliu acest scandal.

95. Spiru Haret, *op. cit.*, p. 13.

96. N. Dobrescu, *În chestia modificării Legii Sinodului. Lămuriri canonice-istorice asupra Sinodului și asupra Organizațiunei bisericești din Biserica Ortodoxă*, București, 1909, p. 33-34.

97. Ioan Gh. Savin, *Biserica română și noua ei organizare*, București, 1925, p. 26-27. Din cele 6165 de biserici existente atunci, autoritățile au recunoscut doar 368 de parohii urbane și 3326 parohii rurale, stabilind că acest număr putea crește anual cu 12, iar mai apoi cu 20 de parohii noi. Preoții din

parohiile recunoscute urmau să primească salariu din bugetul de Stat, Ministerul rezervându-și dreptul de a confirma orice nouă numire de preot. Însă numeroși preoți existenți în bisericile nerecunoscute ca parohii au rămas fără sursă de venit, fapt care a dus la creșterea numărului de biserici în care nu se mai slujea deloc. Dacă în 1893 existau aproape 1000 de biserici în care nu se mai slujea deloc, la începutul primului război mondial numărul acesta se dublase (din cele 6768 de biserici existente, se slujea doar la 3810 din ele)

98. Spiru Haret, *op. cit.*, p. 14-15.

99. Prevederea de înființare a Consistoriului a fost introdusă în Legea Sinodală (din 1872) modificată. A se vedea Chiru Costescu, *op. cit.*, p. 46-48.

100. Regulamentul a fost tipărit de Costescu, *op. cit.*, p. 63-70.

101. Iată raportul unor alegeri consistoriale în eparhia Buzăului: "Cine citește legea și, mai ales, cine știe cum s-au făcut alegerile pentru Consistoriu, vede că n-au putut fi alegeri, ci parodii de alegeri. Cine-și bate capul să priceapă regulamentul după care s-au făcut alegerile, prinde numai decât sfruntatul neadevăr din afirmările celor ce sprijină Consistoriul. Preoții din Consistoriu numai aleșii clerului nu se pot numi, numai expresia voinței noastre nu sunt. și cum oare ar fi, când, din cei patru votați de preoți, ministrul confirmă unul? Așa cel puțin s-a petrecut lucrul la noi, în eparhia Buzăului, unde cel confirmat (din păcate) la alegeri avusese un număr de voturi cu mult mai mic, decât un altul, care, de sigur, merita mai mult în ochii preoțimii. Dar nu de interesele noastre s-a ținut seamă, ci de cele politice; dl. Ministru și-a numit omul. Alegerea, dacă s-a făcut, a fost numai de formă. Lucrul se poate vedea mai bine și de acolo, că de la vot, tot prin dispoziție de regulament, s-a exclus o parte însemnată din cler, elementul tânăr, care, în împrejurările de față, poate fi de mult folos (Nicolae Bălan, *Chestiunea bisericească din România și autonomia Bisericii noastre*, Sibiu, 1910, p. 22-23).

102. Ioan Gh. Savin, *op. cit.*, p. 18.

103. *Ibidem*, p. 13.

104. Ioan Lupaș, *Legea unificării bisericești*, p. 38.

105. V. Șesan, *op. cit.*, p. 28-29. Descrierea amănunțită a tratativelor de unire sunt expuse de Al. Lapedatu, *Expunere de motive la Legea Cultelor*, în "Legea și Statutul de Organizare a Bisericii Ortodoxe Române", Cernica, 1925, p. 3-30.

106. Protocolul Congresului...anul 1920", Aclus E, p. 117. Statutul ardelean a fost trimis la toate reședințele episcopale din România Mare, pentru a putea fi analizat.

107. Ioan Lupaș, *Legea unificării bisericești...*, p. 29-30. De fapt legea cuprindea două articole: Primul se referea la Sf. Sinod, din care făceau parte toți ierarhii României întregite. Articolul II se referea la constituirea Consistoriului superior bisericesc, în care Consistoriile sufragane din provinciile alipite trimeteau câte doi membri ai senatelor bisericești. Prin acest proiect de lege, alegerea episcopilor și a mitropolitului trecea în competența marelui *Colegiu electoral*, în care "influența hotărâtoare o au partidele politice în majoritate, deci reușita unui Chiriarh depinde dela sprijinul ce va binevoi să îl acorde partidul politic, după vremuri, la putere. Astfel se introduce în biserică politicianismul, ale cărui consecvențe dureroase adeseori am fost siliți să le constatăm (...) Prin urmare, se atacă și se desființează principiul electiv, baza democratică a constituției noastre bisericești, întrucât credințioșii bisericii noastre se frustrază de dreptul lor de a mai lua parte la alegerea capilor bisericești prin reprezentanții lor legali. Drept urmare, Consistoriul mitropolitan de la Sibiu a considerat această hotărâre ca "ilegală și de natură a turbura liniștea bisericii și a credințioșilor ei, și orice angajament luat în numele mitropoliei noastre de factori nechemati și neîndreptățiți, (iar proiectul) îl considerăm de nul și neavenit. Iar, pentru a nu se naște un conflict în sânul bisericii, Consistoriul, în numele credințioșilor noștri" a rugat guvernul să retragă acest proiect, iar Camera Deputaților să nu-l voteze. Iar în caz că va fi votat, se va prezenta regelui pentru a nu-l sancționa (*Protocolul Congresului național-bisericesc ordinar al mitropoliei românilor ortodocși din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș din anul 1920*, Sibiu, Anexa E, p. 118-123).

108. "Atunci ardelenii s-au întrebat: cum? Domnii de la București vor să ne unifice, să ne desființeze printr-o trăsătură de condei, ceea ce avem noi mai scump, ceea ce a creat sub raportul legislației bisericești mai de valoare neamul nostru?" (*Ibidem*, p. 31).

109. "Protocolul Congresului...", Sibiu, 1920, conclus 61, p. 53-57.

110. *Ibidem*, conclus 65, p. 59-61.

111. *Ibidem*, conclus 17, p. 143-144.

112. "Protocolul Congresului...", Sibiu, 1921, conclus 45, p. 187.

113. *Ibidem*, conclus 98, p. 241.

114. Ion Matei, *Este Statutul Organic opera lui Șaguna?* Acest studiu a fost redactat în 1920, publicat în ziarul clujean "Infrățirea" din același an și republicat în colecția de studii *Cercetări privitoare la Constituția Bisericii*

Ortodoxe din Ardeal, Cluj, 1922. Citatul se află la p. 38; Idem, *Contribuțiuni...*, p. 7-8, 259, 262-263.

115. Miron Cristea, *Principii fundamentale pentru organizarea unitară a Bisericii Ortodoxe Române*, București, 1920, p. 18.

116. "Mitropolia noastră nu se poate lipsi de Congres. Principiul constituțional al organizației sale aduce cu sine că autoritatea reprezentativă este adunarea reprezentanților aleși ai părților constitutive. Întocmirile și instituțiile existente ale mitropoliei pretind imperativ menținerea corpului reprezentativ împreună cu organul său executiv: Consistoriul mitropolitan. Lipsa lor ar avea drept urmare grave perturbațiuni" ("Protocolul Congresului...", 1921, conclus 101, p. 245-246).

117. "Era evidentă tendința de a zădărnici dreptul autonom al eparhiilor și mitropoliilor de a-și alege căpeteniile bisericești" (V. Moldovan, *op. cit.*, p. 170).

118. *Ibidem*, p. 175-176.

119. "Protocolul Congresului...", 1921, p. 246.

120. Ioan Lupaș, *Legea unificării bisericești...*, p. 6-8.

121. Al. Lapedatu, *Expunere de motive*, p. 11-12.

122. *Proiect de Statut Organic pentru Organizarea Bisericii Autocefale Ortodoxe Române. Ultimul din 1923. Votat la 17 octombrie 1923*, f.a., 41 p. (cota 3306 din Biblioteca Mitropolitană din Sibiu).

123. Al. Lapedatu, *Expunere...*, p. 12.

124. Ioan Gh. Savin, *op. cit.*, p. 6.

125. Proiectul de lege guvernamental a fost tipărit, pe hârtie de ziar, fără a i se indica locul și anul apariției. În Biblioteca mitropolitană din Sibiu se găsește la cota 11.790.

126. "Monitorul Oficial", București, 6 mai 1925, p. 4993-4998 (Legea) și 4998-5015 (Statutul). De asemenea și în broșura *Legea și Statutul pentru organizarea Bisericii*, Cernica, 1925 100 p. (cota în Biblioteca mitropolitană din Sibiu - 20.271).

127. "Protocolul Congresului...", ședința din 3 martie 1925, Sibiu, 1925, conclus 123, p. 98-101.

128. "Cu această dispoziție facultativă, în loc să îndrumăm spre o activitate sistematică pe oamenii trândavi, se poate întâmpla ca și în părțile acelea, unde organele protopopești au desfășurat o oarecare activitate colectivă, să-i readucem și pe cei harnici la trândăvie" (Ioan Lupaș, *Legea unificării bisericești*, p. 44).

129. "Protocolul Congresului...", ședința din 3 martie 1925, Sibiu, 1925, conclus 123, p. 102.

130. *Ibidem*, p. 99 și 104.

131. "Protocolul Adunării Eparhiale a Arhidiecezei", Sibiu, 1926, conclus 24, p. 17.

132. *Ibidem*, conclus 26, p. 19.

133. Valerian Șesan, *Modificarea Legii și Statutului pentru organizarea BOR în "Candela"*, an. XLVI, 1935, p. 117-201; Nicolae Popovici, *Opinii asupra Proiectului de modificare a Legii și Statutului*, Sibiu, 1936.

134. Legea a fost publicată și în revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXV, 1947, p. 266-267.

135. *Ibidem*.

136. *Ibidem*, p. 270-272.

137. *Ibidem*, p. 313-349.

138. *Ibidem*, p. 302-312.

139. *Ibidem*, p. 350-386.

140. *Ibidem*, p. 412.

141. *Ibidem*, p. 269. Votul deputaților a fost la 19 septembrie 1947. Publicarea în Monitorul oficial la 27 septembrie 1947.

142. Această *Lege a cultelor* a fost publicată în Monitorul Oficial Nr. 178, partea I-a, din 4 august 1948.

143. Fapt specificat în art. 207 al Statutului (cf. *Legăturile Bisericii Ortodoxe Române sub Înalt Prea Sfințitul Patriarh Justinian. 1948-1953*, București, 1953, p. 50).

144. *Ibidem*, p. 4. Textul Statutului a fost publicat în *Monitorul oficial* Nr. 47, din 25 februarie 1949.

145. *Legăturile Bisericii Ortodoxe Române*. Extras, București, 2003, p. 7-54.

146. N. Dobrescu, *În chestia modificării Legii Sinodului...*, p. 33-34.

147. Ioan Lupaș, *Legea unificării bisericești*, p. 38.

148. N. Dobrescu, *În chestia modificării Legii Sinodului...*, p. 33-34.

149. "Actele Sinodului Arhidiecezei...", Sibiu, 1870, Anexa B, p. 91-97.